

HALLINTO-OIKEUDEN ASiantuntijajäsenten Näkemyksiä
Lapsen Osallisuudesta Tahdonvastaisessa
Huostaanotossa

ELINA LAPPALAINEN
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden laitos
Sosiaalityön Pro gradu-tutkielma
Joulukuu 2018

1 JOHDANTO	1
2 LAPSEN OIKEUKSIEN, OSALLISUUDEN JA EDUN TARKASTELUA	4
2.1 Lapsuus kulttuurisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä	4
2.2 Lapsen osallisuus ja oikeus osallisuuteen lastensuojeluasioissa	5
2.3 Lapsen etu käsitteenä	9
2.4 Aikaisempia tutkimuksia	12
3 HUOSTAANOTTO	16
3.1 Huostaanoton määrittelyä	16
3.2 Huostaanotto prosessina	18
3.3 Huostaanottoasian käsittely hallinto-oikeudessa	20
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	22
4.1 Tutkimustehtävä ja tavoitteet	22
4.2 Teemahaastattelu tutkimusmenetelmänä	22
4.3 Aineiston kuvaus	24
4.4 Aineiston analyysin toteuttaminen	25
4.5 Tutkielman eettisyyden tarkastelua	27
5 TULOKSET	29
5.1 Lapsen osallisuuden toteutuminen dokumenttien valossa	29
5.2 Lapsi hallinto-oikeuden kuultavana	35
5.3 Asiantuntijajäsenten kehittämissuhteita	42
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	46
6.1 Yhteenveto ja pohdinta	46
6.2 Tutkimusprosessin arviointia	50
LÄHTEET	51
LIITTEET	57
Liite 1. Teemahaastattelurunko	57
Liite 2. Suostumus tutkimukseen osallistumisesta	58

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

LAPPALAINEN ELINA: Hallinto-oikeuden asiantuntijajäsenten näkemyksiä lapsen osallisuudesta tahdonvastaisessa huostaanotossa

Pro gradu-tutkielma, 56 s., 2 liites.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Timo Harrikari

Joulukuu 2018

Pro gradu-tutkielma käsittelee hallinto-oikeuden asiantuntijajäsenten näkemyksiä lapsen osallisuudesta tahdonvastaisessa huostaanotossa. Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena, jossa aineisto kerättiin teemahaastattelun avulla ja aineisto analysoitiin sisällönanalyysin keinoin. Tutkimusaineisto koostuu kuudesta hallinto-oikeuden asiantuntijajäsenen haastattelusta.

Tutkimustuloksissa todettiin, että hallinto-oikeuden asiantuntijajäsenet pitivät lapsen osallisuuteen liittyviä kysymyksiä tärkeinä. Lapsen osallisuuden toteutumisen varmistamisen tahdonvastaisen huostaanoton prosessissa asiantuntijajäsenet näkivät ensisijaisesti sosiaalityön tehtäväksi, sillä hallinto-oikeus tekee ratkaisut pääsääntöisesti sosiaalitoimen hakemuksen ja muun siihen liittyvän kirjallisen aineiston perusteella. Lapsen ikä ja kehitystaso vaikuttavat merkittävästi siihen, miten lapsen osallisuus on huomioitu tahdonvastaisessa huostaanoton prosessissa. Yli 12-vuotiaiden lasten ja nuorten kohdalla osallisuus näyttäytyy toteutuvan paremmin verrattuna pienempiin lapsiin. Sosiaalitoimen toimintatapoja kohtaan esitettiin kritiikkiä, sillä lapset ja heidän näkemyksensä näkyvät usein heikosti huostaanoton asiakirjoissa.

Tutkimustulosten perusteella asiantuntijajäsenet itse kuulevat lapsia lähinnä hallinto-oikeudessa suullisen käsittelyn yhteydessä. Kuulemiset pyritään tekemään mahdollisimman lapsiystävällisiksi vaikkakin haastateltavat toivat esiin esimerkiksi oikeussalikäsitteilyn puitteiden haasteellisuuden. Tuloksista välittyi kuva, jonka perusteella asiantuntijajäsenet pyrkivät omassa työskentelyssään tukemaan lapsen osallisuutta lapsilähtöisin haastattelumenetelmin ja panostamalla lapsen yksilölliseen kohtaamiseen hallinto-oikeuden käsittelyssä. Tuloksissa kävi kuitenkin ilmi, että hallinto-oikeuksilla ei ole yhtenäisiä käytäntöjä lasten ja nuorten kuulemiseksi. Hallinto-oikeuksien lapsiystävällisten käytänteiden harmonisoiminen ja tiedon jakaminen hallinto-oikeuksien välillä voisi tukea lapsen osallisuuden parantamista tahdonvastaisen huostaanoton hallinto-oikeuskäsittelyssä.

Avainsanat: hallinto-oikeus, huostaanotto, asiantuntijajäsen, osallisuus

University of Tampere

Faculty of Social Sciences

ELINA LAPPALAINEN: Administrative courts' expert members' views of children's participation in involuntary custody order

Master's thesis, 56 pages, 2 appendixes pages

Supervisor: Timo Harrikari

December 2018

This master's thesis examines administrative courts' expert members' views of children's participation in involuntary custody order. The qualitative research consists of six administrative courts' expert members' theme interviews. The interview data was analyzed by data-based content analysis.

According to my research results, the administrative courts' expert members considered children's participation and questions related to this matter to be of importance. Social workers were seen as the central key in ensuring the realization of children's participation in the process as the administrative court decisions are primarily based on the custody order applications and other related documents. The age and the stage of development have significant impact on how children's participation is considered in involuntary custody order process. Children who are over 12 years old were better involved in the process compared to younger children. Critique was presented towards social services as the children's point of view is weakly present in the custody order documents.

According to the research results the administrative courts' expert members meet and interview children mainly in administrative court oral hearing context. They aim to make the hearings child-friendly but the interviewed experts stated that in the current premises of the courtrooms this can be challenging. Based on the results it can be said that the expert members aim to support the child's participation in their own work by applying child-focused interviewing methods and putting an effort in the child's individual meeting in the court hearing. However the results show that administrative courts do not have harmonized practices for hearing the children. Harmonizing these practices and information sharing among the administrative courts could support children's participation in the process.

Key words: administrative court, custody order, expert member, participation

1 JOHDANTO

Lastensuojelun tila ja huoli lasten sekä perheiden hyvinvoinnista on ollut sekä yhteiskunnallisen keskustelun että sosiaalityön tutkimuksen aiheina jo pidemmän aikaa. Kun lastensuojelulakia uudistettiin vuonna 2007, tavoitteena oli painopisteen siirtyminen raskaista, korjaavista toimenpiteistä ennaltaehkäisevään, varhaisen tuen lisääntymiseen. Samoin uuden Sosiaalihuoltolain (1301/2014) lähtökohtana oli vahvistaa peruspalveluita ja tarjota apua lapsiperheille riittävän aikaisessa vaiheessa. (Toimiva lastensuojelu-Selvitysryhmän loppuraportti 2013; Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 13.) Lastensuojelutilastojen mukaan esimerkiksi lastensuojeluilmoitukset ja kiireelliset sijoitukset ovat kuitenkin jatkaneet kasvuaan, erityisesti nuorten kohdalla. Myös huostassa olevien lasten määrä on kasvanut 2000-luvulla. Huostaanotettuja alle 18-vuotiaita lapsia oli kaiken kaikkiaan 10526 vuoden 2017 aikana. (Lastensuojelutilasto 2017; Huhtanen 2016, 36.)

Tutkielmani aihepiiri liittyy lastensuojelun viimesijaiseen toimenpiteeseen eli huostaanottoon. Huostaanotossa julkinen valta puuttuu yksityisiin vanhemmuussuhteisiin siirtämällä lapsen vanhempiensa kasvatuksesta ja huolenpidosta julkisen vallan kasvatukseen ja huolenpitoon. Suurin osa huostaanotoista tapahtuu suostumuksellisesti eli kaikkien osapuolten yhteisessä ymmärryksessä. Lähes neljä viidestä (77,2 %) huostassa olleesta lapsesta vuonna 2014 oli otettu huostaan vapaaehtoisesti. Tahdonvastaisesti huostassa olevia lapsia vain vähän enemmän kuin viidesosa (22,8 %) Tahdonvastaiseksi huostaanotto muuttuu mikäli vanhemmat ja/tai tietyn ikäinen lapsi vastustaa huostaanottoa. Tahdonvastaisesta huostaanotosta päättäminen kuuluu tuomioistuimelle eli hallinto-oikeudelle. (Helavirta, Laakso & Pösö 2014, 288; Huhtanen 2016, 36.)

Lapsen osallisuus ja huoli lapsen äänen kuulumisesta on ollut esillä lastensuojelua ja huostaanottoa koskevissa keskusteluissa. Lasten osallisuuden ja kohtaamisen vahvistaminen onkin ollut yksi painopisteissä lastensuojelutyön kehittämisessä. (Hurtig 2006, 191.) Viime aikoina niin julkisuudessa kuin sosiaalityön kentällä on keskusteltu esimerkiksi lasten sijaishuoltoon liittyvistä kysymyksistä ja sijaishuoltopaikoissa esiin nousseista epäkohdista lasten ja nuorten kohtelun suhteen. Julkisessa keskustelussa on

muun muassa nostettu esiin sijoitettujen lasten riittävä kohtaaminen ja kuulemisen vahvistaminen sijaishuollon valvonnassa. (HS 19.9.2018.)

Lapsen osallisuuteen liittyvät teemat ovat korostetusti esillä vuonna 2008 voimaan tullessa lastensuojelulaissa. Lastensuojelulaki (417/2007, § 20) määrittää, että lastensuojelussa lapsen toivomukset ja mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lain mukaan lapsella, joka on täyttänyt 12 vuotta, on oikeus käyttää puhevaltaa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa. Kansainvälinen lastenoikeuksien sopimus puolestaan korostaa sitä, että kaiken ikäisillä lapsilla on oikeus iästä riippumatta ilmaista oma mielipiteensä ja tulla kuulluksi häntä koskevissa hallinnollisissa ja oikeudellisissa toimissa (Lastenoikeuksien sopimus 1989).

Lasten osallisuuden toteutumisessa on kuitenkin käytännössä havaittu Suomessa merkittäviä puutteita. Esimerkiksi YK:n lastenoikeuksien komitea on antanut Suomelle huomautuksia liittyen lasten oikeuksien toteutumiseen (De Godzinsky 2014). Komitea on antanut Suomelle kehotuksen, jonka mukaan tulee varmistaa, että kaikki lapset tulevat kuulluksi oikeudenkäynti- ja hallintomenettelyissä asianmukaisesti ja lapsen kehitystaso huomioon ottaen. Huolimatta siitä, että Suomi on ratifioinut lasten oikeuksien sopimuksen, on sen vaikutuksen kritisoitu olleen ohut suhteessa julkisen vallan toimintaan ja lasten osallisuuden lisäämiseen (Toimiva lastensuojelu -raportti 2013).

Oma kiinnostukseni aiheeseen heräsi ollessani työssä lastensuojelun avohuollossa, jossa osana työtehtäviäni oli huostaanoton valmistelu. Jäin pohtimaan lapsen osallisuuden teemaa, sillä aloittelevan sosiaalityöntekijän näkökulmasta huostaanoton prosessi vaikutti varsin aikuiskeskeiselle. Huostaanotto on yksi merkittävimpiä interventioita ja perusoikeuksia rajoittavia toimenpiteitä, joita julkinen valta voi perhe-elämään tehdä. Lasten äänen ja mielipiteen kuuluminen ovat tässä yhteydessä tärkeässä osassa, sillä lasten elämää koskevilla päätöksillä on kauaskantoiset seuraukset. Kiinnostuin tarkastelemaan hallinto-oikeuden asiantuntijajäsenten näkemyksiä, sillä he ovat roolinsa puolesta näköalapaikalla sen suhteen, miten lapsen osallisuus toteutuu huostaanottoprosessissa. Lisäksi asiantuntijajäsenten näkemyksiä ei ole kuitenkaan juurikaan tutkittu aiemmin. Tutkielmassani tarkastelen sitä, miten asiantuntijajäsenet näkevät lapsen osallisuuteen liittyvät kysymykset tahdonvastaisessa huostaanottoprosessissa ja omassa työskentelyssään. Asiantuntijajäsenten näkemyksiä

voidaan hyödyntää myös sosiaalityössä osana lasten osallisuuden kehittämistä huostaanoton prosesseja mietittäessä.

Pro gradu-tutkielmani on laadullinen tutkimus. Tutkimusaineistoni koostuu kuuden suomalaisen hallinto-oikeuden asiantuntijajäsenen haastattelusta. Lähestyn tutkittavaa aihetta seuraavien tutkimuskysymysten kautta:

1) Miten hallinto-oikeuden asiantuntijajäsenet näkevät lapsen osallisuuden toteutumisen tahdonvastaisessa huostaanotossa?

2) Millaisia kehittämissuhteita asiantuntijajäsenillä on liittyen lapsen osallisuuden vahvistamiseen?

Aloitan tutkielmani avaamalla lapsen oikeuksien, osallisuuden ja edun käsitteitä sekä tutkielmani aihepiiriin liittyvää tutkimusta (luku 2). Kolmannessa luvussa tarkastelen tahdonvastaiseen huostaanottoon liittyviä keskeisiä käsitteitä. Neljännessä luvussa esittelen tutkimukseni toteutusta sekä käytettyjä tutkimus- ja analyysimenetelmiä. Tutkielmani tulokset esitän viidennessä luvussa ja lopuksi kuudennessa luvussa esitän johtopäätökset.

2 LAPSEN OIKEUKSIEN, OSALLISUUDEN JA EDUN TARKASTELUA

2.1 Lapsuus kulttuurisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä

Alasen ja Bardyn (1991, 9) mukaan lapsuutta luonnehditaan kulttuurissamme yksilöllisenä kehitysvaiheena ja asteittaisena siirtymisenä aikuisuuteen. Lapsia ja lapsuutta voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta. Lapsuus on paitsi yksilöllinen ja kulttuurinen, mutta myös yhteiskunnallinen ja sosiaalisesti konstruoitu ilmiö (Bardy 2009, 18; James & Prout 1990, 7). Lapsuus määritellään suhteessa aikuisiin ja päinvastoin aikuiset ovat aikuisia suhteessa lapsiin. Rajat aikuisuuden ja lapsuuden välillä voivat olla liukuvia tai jyrkkiä ja lapsuuden kesto vaihtelee ajasta ja kulttuurista riippuen. Myös käsitykset lapsuuden arvosta vaihtelevat ajanjaksosta ja kulttuurista riippuen. Lapsuuden arvon määrittämiseen vaikuttaa se, millaista aikuista kulloinkin yhteiskunnassa tarvitaan tai pidetään arvossa (Bardy 2009, 18 & 36; Archard 2015, 39.)

Alanen (2009) kirjoittaa, että modernin lapsuusnäkemyksen mukaan lapsuutta rakennetaan jatkuvasti ja yhden lapsuuden sijaan on syytä puhua monista erilaisista lapsuuksista. Lapsuus tulisi nähdä siis historiallisesti vaihtelevana sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä, jolla on omat yhteiskunnalliset ehtonsa ja tuottajansa. Uudenlaisessa lapsuuden tutkimuksessa lapsuus ymmärretään yhteiskunnallisena ilmiönä. (Emt., 19.) Lapsuuden yhteiskunnallinen perusta määrittää sitä, millaiseksi erilaisissa oloissa elävien lasten kokemisen maailmat ja toiminnan mahdollisuudet muodostuvat (Alanen & Bardy 1990, 9). Lapsuustutkimuksen lähtökohta on se, että lapset ovat aktiivisia oman elämänsä, elinympäristönsä ja yhteiskuntiansa rakentajia ja määrittäjiä. Lapsia ei tulisi pitää vain passiivisina subjekteina yhteiskunnan rakenteissa ja prosesseissa. (Eskelinen & Kinnunen 2001, 14.)

Kiinnostus lapsuuteen ja sen ainutlaatuiheen merkityksen on noussut jo 1700-luvulla, jolloin lapsuus nousi yhteiskunnalliseksi puheenaiheeksi eurooppalaisen sivilisaation piirissä Jean-Jacques Rousseau'n teoksen *Émile* myötä. *Émileä* pidetään sivilisaatiomme eräänä merkkiteoksena, joka on modernin lapsuuden alkukuva ja kritiikkiä aikuiskeskeisyydelle. (Bardy 2009, 20.) 1900-lukua puolestaan on luonnehdittu lapsuuden vuosisadaksi, jolloin lapset ovat saaneet näkyvyyttä ja oikeutta esimerkiksi yhteiskunnallisella ja lainsäädännöllisellä tasolla. 1970- ja 1980-luvuilla alkunsa

saaneessa lapsuudentutkimuksessa muotoutui uusi paradigma, jossa lapsuutta itsessään pidettiin tärkeänä eikä sitä vain pidetty ainoastaan tienä kohti aikuisuutta. (Alanen 2009, 9-30). Tärkeä merkkipaalu lapsuuden merkityksen ja lasten oikeuksien tunnustamisessa oli kansainvälinen lastenoikeuksien sopimus vuonna 1989. Lasten asemassa on edistyksellä huolimatta paljon kehitettävää esimerkiksi siinä miten lapsen ääni kuuluu yhteiskunnassa (James & Prout 2001, 1).

2.2 Lapsen osallisuus ja oikeus osallisuuteen lastensuojeluasioissa

Lasten asemaa on pyritty parantamaan kansainvälisellä lapsen oikeuksien sopimuksella, joka on vaikuttanut myös kansallisen lainsäädännön uudistumiseen. Lapsen oikeuksien sopimuksessa lasten oikeuden määritellään ensisijaisesti ihmisoikeuksiksi. Yhdistyneiden kansakuntien (YK) lapsen oikeuksien sopimus (SopS 60/1991) on Suomessa lakitasoisena voimassa olevaa oikeutta ja siten osa lainsäädäntöä. Lapsen oikeuksien sopimus (LOS), joka sisältää kokonaisuudessaan 54 artiklaa, tuli voimaan syyskuussa 1990 kansainvälisesti. Suomi hyväksyi sopimuksen 31.5.1991. (Mahkonen 2010, 84–88.) Sopimus sisältää neljä artikloihin pohjautuvaa yleisperiaatetta, jotka ovat lapsen oikeus elämään ja kehitykseen, oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, syrjinnän kielto, sekä lapsen edun ensisijaisuuden periaate (Araneva 2016, 8).

Lasten oikeutta osallisuuteen määritellään edellä esitetyssä YK:n lastenoikeuksien sopimuksessa. Sopimuksessa määritellään muun muassa lasten yhteiskunnallisia vaikutusmahdollisuuksia ja tämän suhdetta aikuisten vallankäyttöön. Lasten oikeuksien sopimuksen nojalla julkista valtaa käyttävät ovat velvollisia takaamaan lapsille oikeuden osallistumiseen ja mielipiteidensä esiin tuomiseen kaikissa heitä koskevissa asioissa. Sopimus määrittelee, että lapsen näkemykset tulee ottaa huomioon suhteuttaen ne lapsen ikään ja kehitystasoon. (Hotari, Oranen ja Pösö 2013, 118). Lastenoikeuksien sopimuksen yksi perusidea on vahvistaa lapsen osallistumisoikeuksia, äänen kuulumista sekä oikeutta osallistua itseään koskevaan päätöksen tekoon (Mahkonen 2010, 90).

Vuonna 2008 voimaan astuneen lastensuojelulain yksi tarkoitus oli saada lapsille ja heidän näkemyksilleen enemmän näkyvyyttä. Lastensuojelulaki (417/2007) määrittää, että *lastensuojelua toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla sekä että lapsen*

mielipide voidaan jättää selvittämättä vain, jos selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos se on muutoin ilmeisen tarpeetonta (Lastensuojelulaki 417/2007, § 20). Lapsen edun toteutuminen ja huomioiminen liittyy lapsen mielipiteen selvittämiseen. Mitä suuremmista lapsen elämään liittyvistä ratkaisuista on kyse, sitä enemmän painoarvoa tulisi antaa lapsen omille näkemyksille ja mielipiteille kun pohditaan ratkaisuvaihtoehtoja. (Räty 2015, 186.)

Lastensuojelulaki korostaa lapsen asemaa sosiaalihuollon asiakkaana huolimatta lapsen iästä. Lasta on kuultava tai hänen mielipiteensä on muutoin selvittävää kaikissa lastensuojelulain mukaisissa toimissa. Lapsen ikä ja kehitystasolla on huomattava merkitys selvittäessä mielipidettä. Eli mitä vanhempi ja kehittyneempi lapsi on, sitä enemmän on annettava merkitystä lapsen päätösvalalle itseään koskevissa asioissa. Lapsen aidon mielipiteen selvittäminen tulee tehdä lapsen itsemääräämisoikeutta ja identiteettiä huomioivalla ja kunnioittavalla tavalla. Mielipiteen selvittämisessä on olennaista, että lapsella on oltava aina, iästä riippumatta, oikeus saada tietoa siitä missä asiassa hänen mielipidettään selvitetään ja mihin lapsen tai hänen perheensä asiaan mielipiteen selvittäminen liittyy. Lapselle on annettava hänen kehitystasoaan ja ikäänsä vastaavalla tavalla riittävästi tietoa, jotta hän pystyy muodostamaan käsitteillä olevasta asiasta oman näkemyksensä ja ilmaisemaan mielipiteensä. (Räty 2015, 19.)

Päivi Sinko (2001) tuo esiin, että juridisessa perspektiivissä puhe lapsen oikeudesta saattaa helposti supistua kysymykseksi siitä, minkä ikäisenä lapsella on oikeus käyttää puhevaltaansa eli milloin voi olla esimerkiksi oikeudessa kuultavana tai vastustaa itseään koskevaa päätöstä. Sinkon mukaan lapsen osallisuutta tulee tarkastella laajemmin sosiaalityön näkökulmasta ja toteaa, että osallisuudessa on ennen kaikkea kyse lapsen aidosta osallistumisesta itseään koskevaan päätöksen tekoon. Lapsen osallisuus tarkoittaa sitä, että lapsi tuo oman panoksensa työskentelyprosessin jaettuun asiantuntijuuteen. (Emt., 140.) Mirjam Araneva (2016) puolestaan toteaa, että lapsen henkilökohtainen kohtaaminen työskentelyssä on välttämätöntä, jotta lapsen oma kokemus ja mielipide välittyvät työntekijälle suoraan lapselta eikä aikuisten välikäsen kautta, jotka vähintään tulkitsevat tai pahimmillaan vääristävät lapsen kokemuksia mielipiteitä ja toiveita. Lapsen mielipiteelle ja kokemuksille tulee lastensuojelussa antaa lähtökohtaisesti merkittävämpi painoarvo kuin aikuisten kertomalle, sillä lapsi on

aikuiseen nähden heikommassa asemassa ja hänellä on oikeus erityiseen suojeluun. (Emt., 185.)

Lasten osallisuuden rakentumisesta on kehitetty erilaisia teoreettisia malleja (esim. Shier 2001; Thomas 2002). Harry Shier on kehittänyt viisiportaisen mallin, jossa jokaiseen portaaseen liittyy omanlaisensa valmiudet, mahdollisuudet ja velvollisuudet. Mallissaan Shier (2001; ref. Hotari, Oranen & Pösö 2009, 119–121) rakentaa yhteyksiä osallisuuden tasojen välille valmiuksien, mahdollisuuden ja velvollisuuden vaiheita käyttämällä. Osallisuuden tasot Shierin mukaan ovat:

1. lasten kuunteleminen
2. lasten mielipiteen ilmaisemisen tukeminen
3. lasten mielipiteiden huomioiminen
4. lasten ottaminen mukaan päätöksentekoon
5. vastuun ja vallan jakaminen lasten kanssa päätöksen teossa

Shier tuo tutkimustensa perusteella esille, että lapset toivoisivat voivansa ilmaista mielipiteitään enemmän ja että heillä olisi sananvaltaa heitä koskevissa asioissa. Syitä sille miksi lapsi ei välttämättä uskalla kertoa ajatuksistaan aikuiselle, voi olla lapsen itseluottamuksen puute tai lapsen kokemus siitä, että häntä ei ole aiemminkaan kuultu omista asioissaan. Shierin mukaan lasta ei tulisi kannustaa kertomaan ajatuksiaan aikuiselle, mikäli niitä ei oteta päätöksenteossa huomioon. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että päätökset tulisi tehdä lapsen tahdon mukaisesti, vaan molempien sekä lapsen että aikuisen näkökulmat tulisi ottaa huomioon päätöksenteossa. (Shier 2001, 112–115; ref. Korpi-Latvala 2010.)

Nigel Thomas (2002) puolestaan tarkastelee osallisuutta ulottuvuuksien kautta. Thomasin mukaan on mahdollista, että näiden osallisuuden ulottuvuudet keskinäiset suhteet voivat vaihdella, ja näin ollen myös se, miten lapsi kokee osallisuutensa saattaa vaihdella näiden perusteella. Thomasin näkemyksen mukaan osallisuuden kokemus lähtee rakentumaan ensinnäkin siitä, saako lapsi valita osallistuuko hän johonkin prosessiin vai ei. Tämä merkitsee sitä, että myös osallistumisesta kieltäytyminen on yksi osallisuuden muoto ja lapselle tulisi antaa mahdollisuus voida valita myös tämä vaihtoehto. Toinen ulottuvuus on lapsen mahdollisuus saada tietoa häntä koskevasta

tilanteesta, prosessista ja omista oikeuksistaan. Kolmas ulottuvuus käsittää mahdollisuuden vaikuttaa päätöksentekoprosessiin, kuten esimerkiksi keitä lapsen asiaa koskevaan neuvotteluun osallistuu tai mitä asioita tapaamisessa on tarkoitus käsitellä. Neljäs ulottuvuus sisältää lapsen mahdollisuuden ilmaista itseään, ajatuksiaan ja mielipiteitään. Viides ulottuvuus käsittää lapsen mahdollisuuden saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen. Kuudes ulottuvuus Thomasin mallissa on lapsen mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. (Thomas 2002, 174 - 176.)

Mikko Oranen kuvaa Sosiaaliportin lastensuojelun käsikirjassa (2011) osallisuutta samaan tapaan kuin Thomas. Orasen näkemyksen mukaan lapsen osallisuus rakentuu oikeudesta saada tietoa häntä koskevista suunnitelmista, ratkaisuista, toimenpiteistä, päätöksistä ja näihin liittyvistä perusteluista sekä lapsen mahdollisuuksista mielipiteensä ilmaisuun ja vaikuttamiseen. Lapselle ei voi syntyä vaikuttamisen ja osallisuuden kokemusta, jos häntä ei oteta mukaan asioiden käsittelyyn eikä hänelle anneta niistä tietoa. Osallisuus konkretisoituu usein osallistumisen mahdollisuuden kautta. (Oranen 2011.)

Kuten edellä on kuvattu, voidaan lapsen osallisuuden toteutumista tarkastella juridisen näkökulman lisäksi myös osallistuvan lapsen kokemuksena. Tällä tarkoitetaan lapsen subjektiivista kokemusta omista toiminta- ja vaikutusmahdollisuuksista. Osallisuuden kokemus on vuorovaikutuksessa syntyvää. Sille voidaan luoda edellytyksiä, mutta lasta ei voi pakottaa osallistumaan eikä lapselle syntynyttä kokemusta voida toisaalta kieltää. (Hotari, Oranen, Pösö 2013, 118.) Thomasin (2002) mukaan merkittävintä on lapsen henkilökohtainen kokemus siitä, että hänellä on ollut mahdollisuus päästä mukaan vaikuttamaan häneen liittyvien asioiden päätöksenteon prosessissa. Mikäli lapselle ei synny kokemusta siitä, että hänelle tärkeitä asioita olisi kuultu ja että niillä olisi ollut merkitystä, ei voida puhua osallisuuden toteutumisesta. Lapsen kanssa työskenneltäessä on kiinnitettävä huomiota lapsiystävällisiin menetelmiin, jotka lisäävät vuorovaikutusta ja lapsilähtöisyyttä. (Emt., 174–177.)

Myös kansainvälissä lastensuojelua koskevassa keskustelussa on painotettu lasten oikeutta osallisuuteen heitä koskevissa lastensuojeluasioissa. Esimerkiksi Skotlannissa lasten osallistumista ja osallisuutta lastensuojeluasioissa on pyritty vahvistamaan erityisessä Children's Hearings- kuulemismallissa, jossa muun muassa käsitellään

huostaanottoasiat. Toimintamallin ideana on, että kaikkia lapsia ja nuoria, jotka ohjattu Children's Hearings-istuntoon, kuullaan osana asian käsittelyä ja päätöksentekoprosessia. Kuuleminen ei ole tuomioistuinkäsittely, vaan istuntoon osallistuvat maallikkojäsenet, vanhemmat ja lastensuojeluviranomaiset. Lapsilla on myös oikeus valittaa tehdystä päätöksestä tuomioistuimeen, samoin kuin vanhemmillä. Mallissa painotetaan lasten oikeuksien toteutumista sekä osallistumisoikeutta. (Hallet & Murray 1999; Children's Hearings Scotland).

Osallisuus on lastensuojeluasioissa retorisella ja säädösten tasolla paljon painotettu piirre, mutta käytännössä osallisuuden toteutumisessa on puutteita. (Hotari, Oranen ja Pösö 2013, 118–119.) Lasten ja nuorten kokemukset siitä, että heidät sivuutetaan päätöksentekoprosessissa saattavat johtua siitä, että heille ei anneta mahdollisuutta osallistua prosessiin. Tämä puolestaan voi johtua siitä, että lasten osallisuuteen ei luoteta riittävällä tavalla. Mikäli lapset kokevat, että he eivät tule kuulluksi, voi lopputuloksena olla, että lasten mielenkiinto osallistumiseen ylipäättävästi vähenee. (Thomas 2002, 88.) Toisaalta keskustelu lasten osallisuudesta nostaa esiin yhden lastensuojelun keskeisistä jännitepareista, lapsen osallisuuden tukemisen ja lapsen suojelun korostamisen. Lapsella on jo lainsäädännöllisellä tasolla osallistumisoikeus häntä koskeviin prosesseihin ja oikeus tiedonsaantiin, mutta samalla lapsella on myös oikeus saada suojelua. Lapsen suojelulla voidaan usein perustella lapsen jättämistä päätöksen teon ulkopuolelle. (Oranen, Hotari & Pösö 2009, 124.)

2.3 Lapsen etu käsitteenä

Lapsen osallisuus on modernissa lapsioikeudessa kiinteästi yhteydessä lapsen edun harkintaan. YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen sisältyvän lapsen edun määritelmän keskeinen osa on lapsen oikeus esittää näkemyksiään vapaasti ja saada ne huomioon otetuksi. Lapsen osallisuus lapsen edun harkinnassa ei kuitenkaan tarkoita joko-tai-tyyppistä tilannetta, kun kysymyksessä on lapsen mielipiteen vaikutuksen arviointi lapsen edusta päätettäessä. Osallistumisoikeuksia tulisi lähinnä tarkastella siitä näkökulmasta, että lapsen tahtoon tai mielipiteisiin kiinnitetään huomiota enemmän tai vähemmän osana kokonaisharkintaa. Lapsen etu ei merkitse samaa asiaa kuin lapsen tahto. (Pajulammi 2014, 181.)

Lapsen etu on nykyisessä lastensuojelussa yksi ydinkäsitteistä. Lastensuojelua toteutettaessa ja päätöksiä tehdessä on lainsäädännössä määritelty, että ratkaisujen tulee olla lapsen edun mukaisia. Muiden ratkaisuperiaatteiden pitää mukailla lapsen edun periaatetta tai ainakaan ne eivät saa olla lapsen edun vastaisia. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen edun edelle ei voi mennä taloudelliset ja hallinnolliset seikat tai vanhempien toiveet. Lapsen edun käsite ei kuitenkaan perustu yksiselitteiselle teoreettiselle pohjalle. Näin ollen lapsen etua joudutaan punnitsemaan tapauskohtaisesti ihmisten moninaisissa ja muuttuvissa tilanteissa. Myös käsitykset siitä, mikä kulloisessakin tilanteessa on lapsen etu, voivat vaihdella eri tahojen välillä. Vaikka ylipäättään tiedettäisiin miten asia olisi syytä järjestää lapsen etua mukaillen, se ei ole aina mahdollista käytännön elämässä. (Pösö 2012, 76–77.)

Lastensuojelulaki (417/2007) määrittää, että lastensuojelua toteutettaessa ovat kaikki ratkaisut tehtävä lapsen edun toteutumisen näkökulmasta. Kun arvioidaan lapsen etua, on lastensuojelulain § 4 mukaan huomioitava miten eri ratkaisut takaavat lapselle hänen elämässään seuraavat asiat:

- 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;
- 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon;
- 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;
- 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;
- 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen;
- 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; sekä
- 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.

Mahkonen (1991, 70) kirjoittaa, että lastensuojelulaki ei tarjoa suoraa vastausta siihen, mikä on lapsen etu ja että lapsen etu käsitteenä on relatiivinen ja subjektiivinen. Myös Rädyn (2015, 11) mukaan lapsen etu käsitteenä ei sinällään vielä kerro mitään. Lapsen etu muotoutuu sisällöltään riippuen lapsen iästä, kehitystasosta ja ajankohtaisesta elämäntilanteesta. Lapsen edun sisältö voi muotoutua erilaiseksi riippuen esimerkiksi siitä asuuko lapsi syntymäkodissaan vai onko hän sijoitettuna kodin ulkopuolelle.

Lapsen etua voidaan arvioida negatiivisten tunnusmerkkien avulla. Negatiivisia tekijöitä lapsen edun kannalta voivat olla muun muassa empatian ja rakkauden puuttuminen, lapsen fyysinen tai henkinen kaltoinkohtelu, huolenpidon tai vuorovaikutuksen puuttuminen, tai sosiaalinen syrjäytyminen. Positiivisia tunnusmerkkejä ovat puolestaan hyvät ja toimivat ihmissuhteet, kiintymyksen ja rakkauden saaminen sekä mahdollisuus osoittaa omia tunteita. Näiden lisäksi positiivisina tunnusmerkkeinä voidaan pitää hyvää huolenpitoa, oikeutta molempiin vanhempiin sekä ja henkisen ja fyysisen itsemääräämisoikeuden loukkaamattomuus. Lapsen huostaanotossa on punnittava kaikkia lapsen etuun vaikuttavia seikkoja ja näkökohtia. Päätöksentekijän vastuulle jää se, mitä tekijöitä painotetaan ratkaistaessa asiaa. (Räty 2015, 14–15.)

Pösön (2012, 81) mukaan lapsen etu on kuvattu lastensuojelulaissa hyvän lapsuuden normistoa kuvaavalla tavalla. Laissa painotetaan lähisuhteiden tärkeyttä ja pysyvyyttä sekä lapsen osallisuutta. Lastensuojelulain määritelmä lapsen edusta on laaja, joten Pösön näkemyksen mukaan on relevanttia kysyä, mitä lapsen etu ylipäättänsä tarkoittaa ja kuinka erottelukykyinen käsite on? Voiko tällainen käsite olla ohjaamassa lastensuojeluasioissa ristiriitaisten ja monisyisten tilanteiden ratkaisuja?

Lapsen edun käsite lastensuojelua ohjaavana periaatteena on saanut osaksensa kritiikkiä niin oikeudellisessa kuin yhteiskunnallisessa kansainvälisessä keskustelussa. Esimerkiksi Thomas & Kane (1998, 139) kirjoittavat, että lapsen edun käsitteessä on kaksi ongelmaa, jotka ovat epämääräisyyden ongelma ja kulttuurin ongelma. Epämääräisyyden ongelmalla he tarkoittavat, että ei ole aina kiistattomasti mahdollista tietää mikä on lapsen edun mukainen ratkaisu. Kulttuurin ongelma liittyy lapsen edun kulttuuriseen sidonnaisuuteen eli miten kussakin kulttuurissa ymmärretään lapsen etu ja minkälaiset arvot yhteisössä vallitsevat.

Koska lapsen etu käsitteenä on epämääräinen ja monimutkainen sovellettavuudessa, on tuotu esille, että lapsen edun käsitteestä olisi luovuttava ja sen tilalla arvioitaisiin lapsen elämään liittyviä riskejä. (Hansen & Ainswort 2009; ref. Pösö 2012, 93.) Näin ollen arvioitaisiin riskitekijöitä liittyen esimerkiksi lapsen olosuhteisiin ja hoitoon. Riskin vakavuuden tai todennäköisyyden tarkastelun perusteella olisi mahdollista tehdä lapsen

elämää koskevia ratkaisuja ilman, että keskityttäisiin punnitsemaan sitä, onko ratkaisu lapsen edun mukainen. Riskiarviointi ei kuitenkaan poista sitä, että riskejä arvioidaan epävarman, puutteellisen tai kiistanalaisen tiedon perustella, joten näin ollen riskiarviointikaan ei vapauta epävarmasta päätöksenteosta ja ratkaisuista. (Pösö 2012, 93–34.)

Toisaalta vaikka lapsen edun käsitettä on kritisoitu epäjohdonmukaisuudestaan, mahdollistaa se joustavuuden ja yksittäistä tilannetta vastaavan sisällön lapsen edulle. Lapsen edulla on suuri symbolinen viesti ja sen myötä lapsen erityinen asema yhteiskunnassa voidaan tunnistaa. Ilman lapsen edun periaatetta saattaisivat lapsen intressit hukkaa erilaisissa häntä koskevissa prosesseissa, varsinkin kun lapsella harvoin on eteen tulevissa tilanteissa omaa edustajaa. (Pajulammi 2014, 198.)

2.4 Aikaisempia tutkimuksia

Tutkielmani aihealuetta on tutkittu vähän sosiaalityön kontekstissa. Helavirran, Laakson ja Pösön (2014, 289) mukaan suurin suomalaista huostaanottoa käsittelevistä tutkimuksista on opinnäytetöitä, kuten ammatillisia lisensiaattitutkimuksia ja väitöstutkimuksia. Myös pro gradu-tutkielmissa on käsitelty huostaanottoon ja lasten osallisuuteen liittyviä teemoja kuten esimerkiksi hallinto-oikeuden asiantuntijajäseniä ja lastensuojelun asiantuntijuutta hallinto-oikeuden päätöksenteossa (Kuokka 2015) sekä lapsen osallisuuden ja edun toteutumista hallintolain mukaisessa kuulemisessa (Arolinna 2014). Lapsen osallisuuden toteutuminen sijaishuollossa on myös ollut kiinnostuksen kohteena (Jokela 2013, Sauramäki 2015).

Hanna Heinonen ja Johanna Hiitola selvittivät vuonna 2008 hallinto-oikeudessa ratkaistuja tahdonvastaisia huostaanottoasioita. Tutkimusaineisto koostui yhteensä 600 lapsen huostaanottopäätöksestä. Tutkimustulosten mukaan merkittävimmät yksittäiset asiakirjoissa mainitut syyt huostaanottojen taustalla olivat lasten ja /tai vanhempien päihteidenkäyttö (63 %), väkivaltaisuus tai väkivallan kokemus (63 %) ja mielenterveysongelmat (57 %). Eniten huostaanotettiin 15–17-vuotiaita ja 15-vuotiaat ovat suurin ikäryhmä. Pienistä lapsista eniten tahdonvastaisia huostaanottoja on alle yksivuotiaiden kohdalla. Heinonen ja Hiitola (2008) toteavat, että lapsen, nuoren ja vanhempien osallisuus käsitellyssä huostaanottoasiassa on haasteellinen. Suuressa

osassa päätöksiä joku asianosaisista oli aktiivisesti osallisena omassa asiassaan. Ne lapset, jotka ikänsä puolesta saivat vastustaa huostaanottoa, vastustivat suhteellisesti useammin huostaanottoja kuin vanhemmat. Tutkimusaineistossa lapsen mielipide oli pääsääntöisesti selvitetty, mitä tutkijat pitivät hyvänä asiana.

Pauliina Kuokka ja Tarja Pösö (2016) tarkastelivat suomalaisten hallinto-oikeuden asiantuntijajäsenten käsityksiä huostaanottopäätöksenteosta ja lasten ja vanhempien osallisuudesta. Tutkimus oli osa kansainvälistä Legitimity and Fallibility in Child Welfare Services – a cross-country study of decision making-tutkimusprojektia (2015), joka toteutettiin Suomessa, Norjassa, Englannissa ja Yhdysvalloissa. Tutkimushankkeen tarkoituksena oli saada tietoa siitä, miten päätöksentekijät näkivät huostaanottoasioiden päätöksenteon omissa oikeusjärjestelmissään. Tutkimustuloksissa selvisi, että hallinto-oikeuksien asiantuntijajäsenet näkivät vanhempien osallistumismahdollisuuksien ja näkemysten kuulemisen toteutuvan paremmin kuin lasten. Hallinto-oikeuksien lapsiystävällisiin toimintakäytäntöihin suhtauduttiin varauksellisesti huolimatta siitä, että hallinto-oikeuden päätöksenteossa on käytettävissä laaja-alainen psykososiaalinen ja juridinen asiantuntemus.

Edellä mainitussa tutkimusprojektissa tarkasteltiin myös lasten osallisuutta tahdonvastaisissa huostaanottopäätöksissä. Tutkimus oli kvantitatiivinen ja siihen osallistui neljästä maasta yhteensä 772 sosiaalityöntekijää. Tutkimuksessa sosiaalityöntekijöille esitettiin vinjetti kuvitteellisen casen pohjalta, jossa tahdonvastainen huostaanotto esitettiin ensin 5-vuotiaan lapsen ja sitten 11-vuotiaan lapsen kautta. Tutkimustuloksissa tuli esiin, että lastensuojelun sosiaalityöntekijät pitivät lapsen osallisuutta tärkeänä, mutta antoivat painoarvoa lapsen näkemyksille lapsen iän ja kehitystason perusteella. Sosiaalityöntekijät keskustelivat eniten yli 11-vuotiaiden lasten kanssa, antoivat heille informaatiota ja osallistivat lasta päätöksenteon prosessissa. (Berrick, Dickens, Pösö & Skivenes 2015.)

Tarja Pösö ja Rosi Enroos (2017) tutkivat Suomessa lasten näkemyksiä hallinto-oikeuden huostaanottopäätöksissä. Tuloksissa kävi ilmi, että lasten näkemykset hallinto-oikeuden käsittelemissä asiakirjoissa olivat usein aikuisten välittämiä ja lasten näkemykset näkyvät heikosti hallinto-oikeuden päätöstekstissä. Alle 12-vuotiaiden lasten osallisuuden toteutuminen näytti toteutuvan heikosti. Myös

norjalaistutkimuksessa oli havaittu vastaavia tuloksia lasten näkemysten ja mielipiteiden näkymättömyydestä huostaanottopäätöksissä (Magnussen & Skivenes 2015).

Johanna Korpisen sosiaalityön väitöskirja (2008) puolestaan käsittelee hallinto-oikeuden suullisia käsittelyjä ja nuorten osallisuutta käsittelyissä. Korpisen tutkimus on etnografinen tutkimus, jossa hän seurasi hallinto-oikeuden suullisia käsittelyjä huostaanottoasiassa. Tutkimuksessaan Korpinen seurasi kolmea hallinto-oikeuden suullista käsittelyä. Korpisen tulosten mukaan lasten asiantuntijuus näyttäytyi pitkälti aikuisten ehdoilla puhumisena ja saattoi jättää lapsen omat mielipiteet ja näkemykset pimentoon. Korpinen nostaa tuloksissaan esille, että keskeinen kehittämiskohde lastensuojelussa on lasten ja nuorten osallistumisen ja mielipiteiden esittämisen mahdollisuuksien lisääminen lastensuojeluprosessin eri vaiheissa.

Pölkki, Vornanen, Pursiainen ja Riikonen (2012) tarkastelivat tutkimuksessaan lasten osallisuutta lastensuojelun prosesseissa sijoitettujen lasten ja sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Tutkimustulosten perusteella osallisuus on lapsille tärkeä asia vaikka he eivät aina haluakaan olla aktiivisia osallistujia esimerkiksi tapaamisissa. Lapset halusivat tietoa liittyen huostaanottoonsa ja tulevaisuuden suunnitelmiin. Tutkimustulosten mukaan lasten osallisuus toteutuu paremmin sijaishuollossa kuin avohuollon puolella. Lasten osallisuuden toteutumisen esteet liittyivät useisiin kohtiin lastensuojelun prosesseissa. Haastatellut sosiaalityöntekijät näkivät eräinä suurimpina esteinä henkilöstöressurssien sekä ajan puutteen.

Oikeustieteen alalla Virve-Maria de Godzinsky (2014) on tutkinut lapsen etua ja osallisuutta hallinto-oikeuksien päätöksissä. De Godzinsky käytti aineistonaan sosiaalitoimen huostaanottohakemuksia, hallinto-oikeuden päätöksiä huostaanottoasioissa ja hallinto-oikeuden tuomareiden haastatteluita. Tutkimustulosten mukaan lapsen muodollinen osallistumisoikeus hallinto-oikeuksissa toteutuu kohtalaisen hyvin, mutta sosiaalitoimessa lasten mielipiteen selvittämisen suhteen on puutteita. Tutkimustulosten mukaan lasten oikeuden ja oikeus osallistumiseen heitä itseään koskevassa päätöksenteossa eivät toteudu lasten oikeuksien sopimuksen mukaisesti. Lapsi ja hänen mielipiteensä tai kertomuksensa eivät näkyneet lainkaan 80 prosentissa päätöksistä. De Godzinsky toteaa, että lasta käsiteltiin tällöin aikuisten

kertomusten kautta eikä näiden oma ääni päässyt kuulumaan. Perusteena sille, että lasta ei kuultu, oli lapsen nuori ikä. Valtaosa lapsista, joita ei kuultu, oli alle kouluikäisiä lapsia.

3 HUOSTAANOTTO

3.1 Huostaanoton määrittelyä

Huostaanotolla tarkoitetaan tilannetta, jossa lapsen hoito ja kasvatus siirtyy sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, joka järjestää lapselle hänen tarpeittensa mukaisen sijaishuollon. Huostaanotto lastensuojelun toimenpiteenä on viimesijaisin keino, jolla pyritään turvaamaan lapsen kasvu ja kehitys. Huostaanotto on tarkoin säännelty toimenpide, sillä siinä puututaan voimakkaasti lapsen perustuslaissa säädettyihin oikeuksiin sekä toisaalta myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen takaamaan perhe-elämän suojaan. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

Lastensuojelulain lähtökohta on avohuollon tukitoimien ja lievimmän toimenpiteen ensisijaisuus. Lievimmän puuttumisen periaatteen ensisijaisuudella ei kuitenkaan voida ohittaa lapsen edun toteutumista ja turvaamista. (Räty 2015, 9.) Lastensuojelulain (2007/417) § 40 mukaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimellä on velvollisuus huostaanottaa lapsi ja järjestää sijaishuoltopaikka, mikäli puutteet lapsen hoidossa ja huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä. Huostaanottoon on myös ryhdyttävä, mikäli lapsi itse vakavasti vaarantaa terveyttään ja kehitystään päihteiden käytöllä ja rikollisella toiminnalla. Lain mukaan huostaanottoon voidaan ryhtyä vain siinä tapauksessa jos avohuollon tukitoimet eivät ole sopivia tai mahdollisia tai tarjotut tukitoimet ovat osoittautuneet riittämättömiksi sekä sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. (Lastensuojelulaki 2007/147, § 40.)

Huostaanoton aikana sosiaalihuollon toimielin päättää lapsen huostassa pidon aikana lapsen olinpaikasta ja vastaa lapsen huolenpidosta, hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja terveydenhuollon järjestämisestä. Lapsen vanhemmat säilyttävät huostaanoton aikana lapsen huoltajuuden ja heillä on oikeus päättää esimerkiksi lapsen nimestä, uskonnosta ja kansalaisuudesta. Huostaanotto ei ole Suomessa pysyvä, vaan sen perusteiden olemassaoloa tulee sosiaalihuollon toimielimessä seurata. Mikäli perusteet poistuvat, huostaanotto on lopetettava. Huostaanoton aikana on työskenneltävä lapsen, vanhempien ja muun lähipiirin kanssa niin, että tavoitteena on perheen jälleen yhdistäminen. (Lastensuojelun käsikirja 2018.)

Huostaanotto ja sijaishuoltoin järjestäminen tulee olla lapsen edun mukainen ratkaisu. Huostaanottopäätöstä tai hakemusta hallinto-oikeudelle tehtäessä on kuvattava, millä tavalla huostaanotto ja sijoitus kodin ulkopuolelle vastaa lapsen tarpeita ja on parempi vaihtoehto kuin lapsen kotiin jääminen. Huostaanottoa valmisteltaessa on tarkasteltava niitä seikkoja, jotka vaikuttavat lapsen edun toteutumiseen. Tällä tarkoitetaan tilanteen mukaan sen punnitsemista, voidaanko sijaishuollon keinoin paremmin esimerkiksi huolehtia lapsen hoidosta ja huolenpidosta, varmistaa lapsen turvallinen kasvuympäristö, turvata lapsen henkinen ja ruumiillinen koskemattomuus ym. (Räty 2015, 370.)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen viimeisimmän lastensuojelutilaston mukaan huostassa oli vuonna 2017 yhteensä 10 526 lasta. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen määrä oli samana vuonna yhteensä 17 956. Lukumäärä oli noussut edellisvuodesta kolmella prosentilla johtuen kiireellisten sijoitusten määrän kasvusta. (THL 2018.) Viimeisin hallinto-oikeuden huostaanottoja koskeva tilasto on vuodelta 2013. Kyseisenä vuonna hallinto-oikeudet tekivät päätöksen yhteensä 685 huostaanottoon ja sijaishuoltoon sijoittamiseen liittyvään asiaan. Korkeimmassa hallinto-oikeudessa puolestaan ratkaistiin huostaanottoon -ja sijaishuoltoon sijoittamiseen liittyviä asioita yhteensä 201 kappaletta. (Hallinto-oikeuksissa ratkaistut asiat asiaryhmittäin 2009–2013; Korkeimmassa hallinto-oikeudessa ratkaistut asiat asiaryhmittäin 2009–2013)

Kuten edellä on kuvattu, perustuu huostaanotto lakiin ja se edellyttää viranomaispäätöksiä. Viranomainen käyttää huostaanotossa huomattavaa valtaa, joten tähän pohjautuen on perusteltua määritellä huostaanotto käsitteellisesti lainsäädännön pohjalta. Helavirta, Laakso ja Pösö (2014) kirjoittavat, että huostaanottoa voidaan kuitenkin tarkastella monista muista näkökulmista, kuten esimerkiksi asianomaiskokemusten, palvelujärjestelmän tai asiantuntijatyön näkökulmasta. Huostaanotto on näennäisesti selkeä käsite vain lainsäädännön lähtökohdista katsoen. Huostaanottoa on Suomessa tutkittu esimerkiksi huostaanottopäätöksen, sijaishuollon ja huostaanoton jälkeisen ajan näkökulmista. Huostaanottoa koskeva suomalainen tutkimustieto on pirstaleista, hajanaista ja yksittäistä. Tutkimus kuitenkin tuo lainsäädännön määrittelemään huostaanottoon kaksi tärkeää tasoa, jotka tarkastelevat huostaanottoa sekä päätöksenä että asianosaisten kokemuksena. (Emt., 288.)

3.2 Huostaanotto prosessina

Lastensuojelulain 41§:n mukaisesti lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä valmisteleo lapsen huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevat asiat yhteistyössä toisen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojeluun perehtyneen työntekijän kanssa. Huostaanoton valmistelutyössä sosiaalityöntekijällä tulee olla käytettävissä oikeudellista asiantuntemusta ja muuta lastensuojelun toteuttamisessa tarvittavaa asiantuntemusta. Huostaanoton valmisteluvaiheessa sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus pyytää lausuntoja muilta sosiaali- ja terveysalan toimijoilta mikäli niitä tarvitaan huostaanoton prosessissa tai sijaishuoltoa järjestettäessä. (Lastensuojelulaki 2007/147.)

Lastensuojelulain (2007/147) § 43 mukaan huostaanotosta päättää johtava viranhaltija lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmistelun perusteella. Asianosaisilla on oikeus tulla virallisesti kuulluksi mielipiteestään huostaanottoon liittyen. Asianosaisiksi katsotaan lapsen vanhemmat, huoltajat ja henkilö, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on ollut ennen huostaanoton valmistelua. Huostaanottoa valmistellessa virallinen, hallintolain mukainen kuuleminen koskee 12 vuotta täyttänyttä lasta, sillä tämä katsotaan asianosaiseksi omassa asiassaan. Kuitenkin myös alle 12 -vuotiaan lapsen mielipide liittyen huostaanottoon on selvitettävä. Lastensuojelulain §42 mukaan kuulematta jättäminen voidaan toteuttaa, mikäli kuulematta jättäminen voidaan katsoa olevan perusteltua lapsen ja kuultavan asianosaisen puuttuvan yhteydenpidon vuoksi eikä kuulemista nähdä ehdottoman välttämättömänä asian selvittämiseksi, kuultavan asuin- tai olinpaikkaa ei voida selvittää tai kuuleminen voisi aiheuttaa lapselle vakavaa vaaraa ja kuulematta jättäminen katsotaan lapsen edun toteutumisen näkökulmasta välttämättömänä. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Kun lastensuojelua toteutetaan, on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava nämä tekijät huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisella tavalla sekä siten, että siitä ei aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempinsa tai muiden läheisten ihmisten välisille suhteille. Ajatusten ja mielipiteiden esiin tuominen on lapsen oikeus hänen iästään huolimatta. Lapselle on annettava mahdollisuus esittää omat käsityksensä huostaanotosta ja ratkaisuiista, jotka koskevat häntä. Lapsen mielipidettä selvitettäessä tulee huomioida

lapsen iän lisäksi hänen kehitystasonsa. Lapselle täytyy antaa riittävästi tietoja hänen oman asiansa käsittelystä ja eri vaihtoehdoista, jota lapsi voi kertoa mitä mieltä niistä on. (Lastensuojelulaki 417/2007 § 20; Rätty 2015, 185–186.)

Mikäli lapsen huoltaja tai yli 12- vuotias lapsi itse vastustaa huostaanoton kuulemisessa huostaanottoa tai sijaishuoltoon sijoittamista, asiaa siirtyy viranhaltijalta hallinto-oikeuden ratkaistavaksi. Viranhaltija laatii hallinto-oikeuden käsittelyn pohjaksi hakemuksen huostaanotosta. (Lastensuojelulaki 417/2007 § 42 ja 43.)

Huostaanotto on aina voimassa toistaiseksi. Huostassapidon edellytyksiä tulee arvioida säännöllisesti esimerkiksi asiakassuunnitelman tarkistamisen yhteydessä, tai lapsen tai huoltajan hakiessa huostaanoton lopettamista. Kun huostassapidon ja sijaishuollon tarvetta ei enää ole, tulee johtavan sosiaalihuollon viranhaltijan tehdä päätös huostassapidon lopettamisesta. Lastensuojelulaissa kuitenkin todetaan, että lapsen etua on huostaanoton lopettamisessa kuitenkin arvioitava ja huostaanoton edellytysten lakkaamisesta huolimatta huostassapitoa ei kuitenkaan saa lopettaa, jos lopettaminen on selvästi vastoin lapsen etua. Huostassa pito loppuu viimeistään lapsen täyttäessä 18 vuotta. Lainsäädäntö määrittää huostaanoton väliaikaiseksi toimenpiteeksi mikä merkitsee sitä, että viranomaisen on kaikissa vaiheissa työskenneltävä perheen kanssa lapsen kotiuttamiseksi ja huostaanoton lopettamiseksi. (Lastensuojelulaki 147/2007 § 47; Rätty 2015, 371.)

3.3 Huostaanottoasian käsittely hallinto-oikeudessa

Suomessa toimii kuusi alueellista hallinto-oikeutta: Helsingin, Hämeenlinnan, Itä-Suomen, Pohjois-Suomen, Turun ja Vaasan hallinto-oikeus. Ahvenanmaalla on oma hallintotuomioistuimensa, Ålands förvaltningsdomstol. (Oikeus.fi) Vuonna 2013, jolta viimeisin tilasto löytyy, ratkaistiin hallinto-oikeuksissa yhteensä 685 huostaanottoihin ja sijaishuoltoihin sijoittamiseen liittyvää asiaa (Hallinto-oikeuksissa ratkaistut asiat asiaryhmittäin 2009–2013).

Lastensuojeluasian käsittely hallinto-oikeudessa noudattaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteita. Näihin periaatteisiin kuuluu equality of arms-periaate, menettelyn adversiaalisuus ja suullinen kuuleminen. Equality of arms-periaatteella tarkoitetaan sitä, että kaikilla osapuolilla on mahdollisuus esittää asiansa sellaisin edellytyksin, jotka eivät aseta häntä merkittävästi epäedullisempaan asemaan suhteessa vastapuoleen. Lastensuojeluasioiden käsittelyssä ei saa yksityishenkilöitä asettaa epäedullisempaan asemaan suhteessa viranomaisiin. Menettelyn adversiaalisuudella tarkoitetaan osapuolten mahdollisuutta saada tietoa ja kommentoida toisen osapuolen esittämiä näkökulmia ja todisteita. Adversiaalisuus ilmenee asianosaisien kuulemisena. Asianosaisella on hallinto-oikeuskäsittelyssä oikeus suulliseen kuulemiseen. Oikeus suulliseen kuulemiseen on kuitenkin subjektiivinen oikeus ja asianosainen voi tästä oikeudestaan luopua. (Aer 2012, 280–281.)

Huostaanottoasioita käsitellään hallinto-oikeudessa pääsääntöisesti kirjalliseen materiaalin perusteella. Asianosaisen tulee antaa selityksensä kirjallisesti ja hän saa tiedoksi asiassa kertyneet asiakirjat. (Aer 2012, 198.) Kuten edellä olevissa oikeudenkäynnin periaatteissa kuvattiin, voi hallinto-oikeus tarvittaessa järjestää suullisen käsittelyn ja asianosaisilla on oikeus pyytää suullista käsittelyä. Hallinto-oikeus määrää ajankohdan suulliselle käsittelylle. Suulliseen käsittelyyn kutsutaan asianosaiset ja huostaanottopäätöksen päätöksen tehnyt viranomainen. (Lastensuojelulaki 2007, § 84; Hallintolainkäyttölaki 1996, § 37.)

Hallinto-oikeudessa lasta voidaan kuulla niin kirjallisesti kuin suullisestikin. Lasta voidaan kuulla henkilökohtaisesti hallinto-oikeudessa tai korkeimmassa hallinto-oikeudessa, jos lapsi näin toivoo tai pyydettyä siihen suostuu. Lapsen

henkilökohtainen kuuleminen voi tapahtua suullisessa käsittelyssä tai muulla tuomioistuimen arvioimalla tavalla. Lapsen kuulemisen yhteydessä hänelle ei saa antaa tietoja, jotka voisivat vakavasti olla vaaraksi lapsen terveydelle tai kehitykselle. Alle 12-vuotiasta lasta voidaan hallinto-oikeudessa kuulla henkilökohtaisesti vain, jos on arvioitu, että kuuleminen on välttämätöntä asian ratkaisemiseksi ja se ei aiheuta lapselle merkittävää haittaa. (Lastensuojelulaki 147/2007, § 86.) Hallinto-oikeuden huostaanottoasioiden käsittelyä tutkineen Virve de Godzinskyn (2014, 170–171) mukaan käytännössä on harvinaista, että alle 12-vuotiaita lapsia kuullaan hallinto-oikeudessa. Yli 12-vuotiaat lapset sen sijaan ovat hänen tutkimuksensa mukaan aktiivisia oman huostaanottonsa käsittelyssä ja useimmiten haluavat ja myös saavat tulla suullisesti kuulluksi hallinto-oikeudessa.

Huostaanottoasian käsittelyssä ratkaisun tekevän tuomarikokoonpanon muodostaa kaksi lainoppinutta jäsenestä sekä yksi asiantuntijajäsen. Lisäksi prosessissa on mukana esittelijä, joka valmisteleo asian käsittelyä sen tultua vireille hallinto-oikeudessa. Esittelijä hankkii asian ratkaisemiseksi tarvittavat viranomaisten lausunnot tai selvitykset käsittelyä varten. (Hallinto-oikeuslaki 430/1999, § 7, oikeus.fi).

Asiantuntijajäsenistä ja heidän kelpoisuusvaatimuksistaan säädetään hallinto-oikeuslaissa. Asiantuntijajäsenet ovat soveltuvan ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita henkilöitä, joilla on perehtyneisyyttä lastensuojeluasioihin. Hallinto-oikeuden asiantuntijajäsenet valitaan oikeusministeriön järjestämän hakuprosessin kautta nelivuotiskaudeksi kerrallaan. Asiantuntijajäsenet ovat pääosin pohjakoulutukseltaan sosiaalityöntekijöitä, lääkäreitä tai psykologeja. Aloittaessaan tehtävässään asiantuntijajäsen vannoo tuomarin valan ja päätöksiä tehdessä hän on tasavertainen muiden tuomareiden kanssa. (Kuokka & Pösö 2016, 64.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävä ja tavoitteet

Tutkielmani tarkoituksena oli tutkia hallinto-oikeuden asiantuntijajäsenten näkemyksiä lapsen osallisuudesta tahdonvastaisen huostaanotossa. Hallinto-oikeuden asiantuntijajäsenet ja heidän arvionsa ovat tärkeä osa tahdonvastaista huostaanottoa. Näin ollen asiantuntijajäsenet ovat myös näköalapaikalla sen suhteen, miten lapsen osallisuus toteutuu tässä prosessissa. Minua kiinnosti se, miten asiantuntijat näkevät lapsen osallisuuteen liittyvät kysymykset huostaanottoa ja omassa työskentelyssään. Tutkimuskysymykseni ovat:

1) Miten hallinto-oikeuden asiantuntijajäsenet näkevät lapsen osallisuuden toteutumisen tahdonvastaisessa huostaanotossa?

2) Millaisia kehittämissuhteita asiantuntijajäsenillä on liittyen lapsen osallisuuden vahvistamiseen?

4.2 Teemahaastattelu tutkimusmenetelmänä

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus. Hirsjärven ja Huttusen (1995) mukaan laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana on pyrkimys ymmärtämään tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä. Tämä tarkoittaa ilmiön merkityksen tai tarkoituksen selvittämistä sekä tarkemman ja kokonaisvaltaisen käsityksen saamista ilmiöstä. Käytännössä tällä tarkoitetaan usein sitä, että tutkijan tulee antaa tilaa tutkittavien henkilöiden näkökulmille ja kokemuksille sekä perehtymistä tutkittavaan ilmiöön liittyviin ajatuksiin, vaikuttimiin ja tunteisiin. (Emt., 174.)

Lähtiessäni suunnittelemaan tutkimustani, minulla ei ollut valmiita hypoteeseja mielessä. Eskola & Suoranta (2000) tuovat esiin, että hypoteesittomuus laadullisessa tutkimuksessa merkitsee, että tutkijalla ei ole ennalta määriteltyjä oletuksia tutkimuksen kohteesta tai tutkimuksen tuloksista. On kuitenkin otettava huomioon, että

havaintojamme ohjaa aiemmat kokemuksemme, jotka eivät kuitenkaan rajaa tutkimuksemme suuntaa. (Emt., 19.) Tiedostan, että aiemman lastensuojelun työkokemukseni kautta minulle on syntynyt käsitys huostaanotosta prosessina sekä myös käsitys lapsen osallisuuden näkökulmista tässä prosessissa, mikä on voinut ohjata havaintojani tutkimuksessani.

Haastattelua voidaan luonnehtia sosiaaliseksi vuorovaikutustilanteeksi. Haastattelu soveltuu informaation keräämiseen ja on näin ollen aina tavoitteellista toimintaa. Tutkimushaastattelun eri lajeja ovat lomakehaastattelu, strukturoitu ja puolistukturoitu haastattelu. Tutkimushaastattelulajien erot muodostuvat siitä, miten kiinteästi kysymykset on muotoiltu ja miten paljon haastattelijä itse jäsentää tilannetta. Puolistrukturoitua haastattelua voidaan kutsua myös teemahaastatteluksi. Teemahaastattelurungon jäsenitys tapahtuu siten, että haastattelun eri osat kohdennetaan tiettyihin teemoihin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 41–43, 47–48.)

Valitsin tutkimukseni aineistonkeruun menetelmäksi teemahaastattelun. Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit eli teema-alueet on etukäteen määritelty, mutta kysymyksiä ei ole tarkoin järjestetty tai muotoiltu. Haastattelijan on tärkeä huolehtia siitä, että kaikki teema-alueet tulee käytyä haastateltavan kanssa läpi. Teemojen järjestys ja laajuus voivat kuitenkin vaihdella haastattelusta toiseen. (Eskola & Suoranta 2000, 86.) Teemahaastattelun kautta on tarkoitus löytää merkityksellisiä vastauksia sen mukaan mitkä ovat tutkimuksen tarkoitus ja tutkimustehtävät. Haastattelun teemat pohjaavat tutkimuksen viitekehykseen eli siihen mitä tutkittavasta asiasta jo tiedetään.

Asiantuntijajäsenten taustatietojen (koulutus, työkokemus, montako vuotta toiminut asiantuntijajäsenenä) lisäksi haastattelurunkoni teemoina olivat huostaanottoasian käsittely hallinto-oikeudessa, lapsen kohtaaminen, lapsen etu, lapsen näkemykset ja lapsen tuottama tieto sekä kehittämisideat lapsen osallisuuden parantamiseksi (Liite 1). Halusin pitää haastattelurungon väljänä, jotta haastateltavat saivat mahdollisuuden kertoa vapaammin niistä asioista, joita he itse pitivät tärkeinä aiheeseen liittyen.

4.3 Aineiston kuvaus

Tutkimusaineistoni muodostuu kuuden suomalaisen hallinto-oikeuden asiantuntijajäsenen teemahaastattelusta. He työskentelivät haastatteluhetkellä kahdessa eri hallinto-oikeudessa. Hallinto-oikeuden asiantuntijajäsenet ovat verrattain pieni ryhmä, alle 50 henkilöä koko maassa (oikeus.fi). Haastateltavat ovat siten erityisesti valikoituneita, sillä kyseessä on asiantuntijahaastattelu (elite interviewing), joka Anttilan (1998) mukaan on erikoistapaus. Alastalon ja Åkermanin (2010, 373-374) mukaan asiantuntijahaastatteluun osallistuvat henkilöt valikoituvat tutkimukseen heidän institutionaalisen asemansa perusteella. Olettamuksena on, että haastateltavilla asiantuntijoilla on tietoa tutkittavasta asiasta.

Tavoittelin tutkimukseeni haastateltavia asiantuntijoita sähköpostitse hallinto-oikeuksista saamiini yhteyshenkilöiden kautta. Yhteyshenkilöt välittivät haastattelupyyntöni eteenpäin asiantuntijajäsenille. Haastateltavaksi lupautui lopulta kuusi asiantuntijajäsentä. Aineisto kerättiin marraskuun 2016 ja toukokuun 2017 välisenä aikana. Haastattelut toteutettiin haastateltavien työpaikoilla, yksi haastattelu suoritettiin kahvilassa. Lyhyin haastattelu kesti 25 minuuttia ja pisin päälle tunnin. Haastateltavista kolme oli naisia ja kolme miehiä. Haastateltavista osalla oli useamman vuoden kokemus tehtävästä, osa oli ensimmäistä kauttaan asiantuntijajäsenenä.

Kaikki haastattelut nauhoitettiin ääninauhoiksi ja litteroitiin sen jälkeen tekstitiedostoiksi. Litteroinnin toteutin sanatarkasti mutta jätin pois asiasisällön kannalta merkityksettömiä täytesanoja (kuten 'tuota' ja 'niinku'). Haastattelunauhojen tekstiksi purkamisen jälkeen tallensin tekstitiedostot omalle koneeni kovalevyllä sekä varmuuden vuoksi muistitikulle. Tutkielman valmistuttua hävitin tiedostot.

Haastatteluaineiston keräämisen jälkeen aineiston purku nauhoilta tekstiksi oli ensimmäinen ja varsin aikaa vievä tehtävä. Litterointi, eli aineiston muuntaminen tekstiksi, on aineiston ensimmäinen käsittelyvaihe. Se, miten tarkkaan litterointi on syytä tehdä, tulee määritellä tutkimusongelman ja metodisen lähestymistavan perusteella. Kaikissa tapauksissa sanatarkka litterointi ei ole tarpeen, sillä nauhoitettuun aineistoon voi palata myöhemmin ja tehdä tarkennuksia litteroinnin osalta. On kuitenkin huomattava, että vaikka tutkija olisi tarkasti litteroinut kaiken kuulemansa, voi joku asia

jäää huomaamatta tai se voidaan ymmärtää väärin. Litteroidessaan haastatteluaineistoja tutkijan tulee pohtia tutkimusongelmiaan ja tehdä valintoja sen mukaan mikä haastatteluaineistossa on tutkimuksen kannalta merkittävää. (Ruusu vuori 2010, 424, 427–428.)

4.4 Aineiston analyysin toteuttaminen

Eskolan ja Suorannan (2000, 137) mukaan laadullisen aineiston analyysillä on tarkoituksena luoda aineistoon selkeyttä ja antaa informaatiota tutkimuksen kohteena olevasta aihealueesta. Laadullisen aineiston analyysin tarkoituksena on aineiston tiivistäminen kuitenkin kadottamatta sen sisältämää informaatiota. Aineiston analyysillä pyritään saamaan hajanaisesti aineistosta selkeämpää ja mielekkäämpää, mikä puolestaan kasvattaa aineiston informaatioarvoa.

Aineistoni analyysimenetelmänä käytän laadullista sisällönanalyysiä. Laadullinen sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan hyödyntää laajasti laadullisessa tutkimuksessa. Sisällönanalyysi voidaan nähdä sekä yksittäisenä metodina että laajempana teoreettisena kehyksenä. Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, jolloin tutkittava aineisto voi olla esimerkiksi artikkelit, kirjat, keskustelu, tai haastattelut. Sisällönanalyysin menetelmällä pyritään muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus ja tarkastella tuloksia osana laajempaa kontekstia ja aiempaa tutkimusta. Analyysillä on tarkoitus luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasti asiasta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93 & 105; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Sisällönanalyysin lähtökohtana on suhteellisen pieni tekstimuotoinen tai sellaiseksi muutettava aineisto, jota lähdetään tarkastelemaan yksityiskohtaisesti. Olennaista sisällönanalyysin onnistumiseksi on, että datan määrä on tarkasti rajattu. (Krippendorf 2013,17; Silverman 2010, 55.)

Aloitin aineistoni analyysin lukemalla litteroidun tekstin useaan kertaan. Tein paperin marginaaleihin merkintöjä ja alleviivauksia tutkimusongelmani kannalta merkityksellisistä teemoista. Tämän vaiheen jälkeen luin aineistoa useaan kertaan, jotta sisältö jäsenyi mielessäni ja pääsin siirtymään varsinaisen sisällönanalyysin toteuttamiseen.

Sisällönanalyysia voi tehdä eri lähestymistapojen kautta, aineistolähtöisesti, teorialähtöisesti tai teoriaohjaavasti (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110). Oma lähestymistapani analyysissa oli aineistolähtöinen, mikä tarkoittaa sitä, että sisällönanalyysissa yhdistellään aineistosta nousevia käsitteitä ja tätä kautta saadaan vastauksia tutkimustehtävään. Analyysin tuloksissa esitetään aineiston analyysin pohjalta muodostettu malli, käsitejärjestelmä, käsitteet tai aineistoa kuvaavat teemat (Tuomi & Sarajärvi 2009, 115). Aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin päädyin, koska hallinto-oikeuden asiantuntijajäsenten näkemyksiä lapsen osallisuuden toteutumisesta huostaanotto-prosessissa on tutkittu vähän ja näin ollen aiempaa viitekehystä tai soveltuvaa käsitteistöä ei ole olemassa.

Aineistolähtöinen analyysitapa muodostuu kolmesta osasta, jotka ovat aineiston pelkistäminen, aineiston ryhmittely ja teoreettisten käsitteiden luominen eli abstrahointi (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–111.) Luin aineistoani pitäen mielessä tutkimuskysymyksen. Tällä tavoin löysin tekstistä ilmauksia, joita lähdin pelkistämään. Taulukko yksi havainnollistaa aineiston tekstin pelkistystä ja jatkoryhmittelyä alaluokkiin.

TAULUKKO 1. Esimerkki aineiston pelkistämisestä ja ryhmittelystä.

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Sit mä aina jään joskus miettimään et miten kaiken ikäisten lasten mielipidettä on selvitetty.	Lapsen mielipiteen selvittäminen	Sosiaalityön toimintatavat
Ja täytyisi tulla itselle selvä siitä, et lapsi tietää mihin hän on ottamassa kantaa..	Lapsen informoinnin tärkeys kuulemisessa/mielipiteen selvittämisessä	Sosiaalityön toimintatavat
Jotenki et se nuori haluaa tuoda sitä omaa mielipidettään et vaatii tulla kuulluksi	Nuori vaatii tulla kuulluksi	Lapsen oikeus kuulluksi tulemiseen
Kun lapsi on 12 vuotta täyttänyt niin lapsen on mahdollista tulla sinne mukaan.	12-vuotta täyttäneellä mahdollisuus osallistua	Lapsen oikeus kuulluksi tulemiseen

Aineiston ryhmittelyvaiheessa lähdin etsimään aineistosta samankaltaisuuksia ja yhdistelin näitä omiksi kategorioikseen. Näiden kategorioiden pohjalta muodostui alaluokat, joiden pohjalta muodostin pääluokat. Esimerkkinä taulukon alaluokkien pohjalta muodostuivat pääluokat *“Lapsen osallisuus dokumenttien valossa”* ja *“Lapsi hallinto-oikeuden kuultavana”*. Olen nostanut analyysiini aineistosta suoria otteita haastatteluista eli sitaatteja, jotka tiivistävät haastateltavien ajatuksia. Sitaattien on tarkoitus havainnollistaa aineistosta muodostamiani luokkia.

4.5 Tutkielman eettisyyden tarkastelua

Arja Kuula (2006, 23 & 25) määrittelee tutkimusetiikan tutkijoiden ammattietiikaksi, johon kuuluvat eettiset periaatteet, hyveet ja normit. Tutkimusetiikan noudattamisen periaatteet koskevat aineiston hankintaan ja tutkittavien suojaan liittyviä kysymyksiä, tieteellisen tiedon soveltamista, käyttöä ja vaikutuksia koskevia kysymyksiä sekä tieteen sisäisiä asioita. Jo tutkimusaiheen valinta itsessään on eettinen valinta. Tutkimuksen tekijän tulee ymmärtää, mitkä ovat tutkimuksen lopulliset tavoitteet ja kenen ehdoilla tutkimusta tehdään. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 129.)

Tutkittavien informointi tutkimuksen tarkoituksesta ja toteutuksesta on osa hyvää tutkimusetiikkaa (Kuula 2006, 99). Haastatteluihin osallistuneet asiantuntijajäsenet saivat sähköpostitse lähetetyssä saatekirjeessä informaatiota haastatteluiden tarkoituksesta ja pro gradu-tutkielmani aiheesta. Pyysin haastatelluilta kirjallisen suostumuksen (liite 2) tutkimukseen osallistumisesta. Informoin haastateltavia ennen haastatteluiden toteuttamista tutkimukseni aiheesta ja tavoitteesta, aineiston keräämisen menetelmästä, osallistumisen vapaaehtoisuudesta, tutkimusaineiston käsittelyn luottamuksellisuudesta ja tutkittavien yksityisyyden säilyttämisestä lopullisessa raportissa.

Vain minulla oli pääsy haastatteluaineistoon. Säilytin haastatteluaineistot tietokoneeni kovalevyllä, joka on suojattu salasanalla. Aineiston analyysivaiheessa aineistosta poistetaan haastateltaviin liittyvät tunnistetiedot tai muutetaan niitä tavalla, joka estää yksittäisten henkilöiden tunnistamisen (Kuula 2006, 261). Tutkielmani kannalta ei ollut merkityksellistä säilyttää haastateltavien tunnistetietoja, kuten sukupuolta tai

asuinpaikkakuntaa. Koska asiantuntijajäsenten määrä valtakunnallisesti on pieni, olen jättänyt pois myös tiedot siitä, missä hallinto-oikeuksissa haastateltavat työskentelevät sekä heidän koulutustaustansa ja päätoimen ammatin.

Haastateltavien yksityisyyden kunnioittamisella tarkoitetaan myös, ettei tutkimustekstejä saa kirjoittaa siten, että haastateltavat olisivat niistä mahdollista tunnistaa. (Kuula 2006, 64). Aineiston anonymisoimiseksi annoin haastateltaville analyysivaiheessa yksinkertaiset koodit H1-H6. Haastateltaville selvitin, ettei heitä pystytä tunnistamaan aineistosta, vaikka käytänkin suoria sitaatteja haastatteluaineistosta. Huolehdin siitä, ettei käytetyissä sitaateissa ilmene henkilöiden nimiä, paikkakuntia tai muita haastateltavia yksilöiviä tietoja. Haastateltavien yksityisyyden suojaa turvattiin myös sillä, että haastatteluaineisto hävitettiin asianmukaisesti tutkimuksen valmistuttua.

5 TULOKSET

Tutkielmani tarkoituksena oli tutkia hallinto-oikeuden asiantuntijajäsenten näkemyksiä lapsen osallisuudesta tahdonvastaisen huostaanoton prosessissa. Tulososioni rakentuu kolmesta tutkimuskysymyksiini pohjautuvasta teemasta. Ensimmäisenä tarkastelen miten asiantuntijajäsenet näkevät lapsen osallisuuden toteutumisen hallinto-oikeuden käsittelemien ja tuottamien dokumenttien kontekstissa. Toinen alaluku käsittelee asiantuntijajäsenten näkemyksiä lapsen osallisuudesta hallinto-oikeuden suullisessa käsittelyssä. Kolmas alaluku tarkastelee asiantuntijajäsenten näkemyksiä keinoista, joilla lapsen osallisuutta huostaanottoprosessissa voitaisiin parantaa.

5.1 Lapsen osallisuuden toteutuminen dokumenttien valossa

Hallinto-oikeuden asiantuntijajäsenten työ tahdonvastaisesta huostaanotosta päätettäessä perustuu pitkälti kirjalliseen materiaaliin, joita huostaanoton hakija eli kunta sekä asianosaiset ja heidän edustajansa toimittavat. Hakijan puolelta kirjallinen materiaali koostuu sosiaalitoimen hakemuksesta hallinto-oikeudelle sekä lausunnoista, joita sosiaalitoimi voi pyytää eri viranomaisilta, jotka ovat lapsen kanssa tekemisissä (Lastensuojelun käsikirja 2018). Haastatteleman asiantuntijajäsenet kokivat, että asiakirjoissa lapsen osallisuus näyttäytyi vaihtelevasti riippuen lapsen iästä ja kehitystasosta.

Lapsen mielipiteen selvittäminen voisi olla paremmalla tolalla. Et me ollaan liikaa laissa kiinni et se on se 12-vuotias, jota kuullaan, et lapsen mielipide pitäs aika hyvin selvittää ja se, et lapsi saisi.. Et se mielipide vaikka nyt edes selvitettäis ja kirjattais. (H1)

Aika harvoin täytyy miettiä, jos puhutaan yli 12- vuotiaasta, et siellä ei ois mitään käsitystä siitä mitä lapsi toivoo. On niitäkin pienten lasten kohdalla mut nuorisoikäisten osalta systemaattisesti se kuuluu mitä se nuori toivoo. (H4)

Lapsen ääni kuuluu todella vähän. Et siellä näky se lasta on tavattu tai haastateltu, riippuu siitä tietysti et minkä ikäinen lapsi on. (H6)

Haastattelemanasi asiantuntijajäsenet nostivat esiin hallintolain mukaisen kuulemisen merkityksen, jonka sosiaalityöntekijä tekee tahdonvastaisessa huostaanotossa sekä toisaalta alle 12-vuotiaan lapsen mielipiteen selvittämisen. Sekä lapsen kuuleminen että mielipiteen selvittäminen nähtiin tärkeäksi osaksi prosessia paitsi hallintolain noudattamisen, myös lapsen osallisuuden toteutumisen kannalta. Toisaalta haastatteluissa nousi esiin sekä kuulemisen että mielipiteen selvittämisen suppeus asiakirjoissa.

Kyl mä toivoisin, että se kuuleminen olisi vähän laajempi kuin se mitä sosiaalityöntekijä tekee, että siinä puhuttais vähän muustakin kuin pelkästään huostaanotosta tai sijoituspaikasta. (H3)

Ehkä siinä täytyy tehdä tosi selvä ero siihen, että mikä on hallintolain tarkoittamaa kuulemistä et eihän siinä yleensä näy ku et vastustaako vai ei vastusta sijaishuoltopaikkaa, rajoituksia ja et siinä voi olla joku lyhyt lapsen mielipide et se on tärkeä byrokraattinen muodollisuus mut kyl muuten aattelen et se kuuleminen parhaimmillaan on sitä et siinä on selkeesti asiaa, päätöstä tai hakemusta valmistellessa, niin on ollut lapsi siinä mukana ja lasta on kuultu prosessin eri vaiheissa. (H2)

Haastatteluissa tuli ilmi, että varsinaisia huostaanoton kuulemiseen liittyviä virheitä, kuten lapsen kuulematta jättäminen perusteetta, tulee vastaan harvoin. Haastattelemanasi asiantuntijajäsenet kuitenkin kokivat, että sekä lapsen kuulemiseen että mielipiteen selvittämiseen tulisi panostaa laadullisesti enemmän. Lapsen osallisuutta ja sen näkyväksi tekemistä dokumentoinnissa prosessin eri vaiheissa korostettiin. Haastateltavat toivat esiin sosiaalityön ja lastensuojelun resursseihin liittyviä ongelmia, jotka näkyvät myös hallinto-oikeuden käsittelyyn tulevien huostaanottohakemusten dokumentoinnissa. Kritiikkiä esitettiin liittyen sosiaalitoimen toimintatapoja ja resursointia kohtaan. Haastatteluiden perusteella voidaan todeta, että lapsen osallisuuden toteutumiseen huostaanotto-prosessissa vaikuttavat kunnan lastensuojelun taso, työtavat ja käytettävissä olevat resurssit. Resurssien puutteen vuoksi lapsen

asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä ei välttämättä ole lapselle riittävästi aikaa mikä näkyy myös siinä miten lapsen näkemyksiä ja kokemusmaailmaa tuodaan näkyväksi.

Voi olla myös aikaresurssikysymys et miten niihin on osattu kirjata ja mikä on todellisuus.. Et jos lapselle tai nuorelle ei ole ollut aikaa niin ei se siellä voi näkyäkään. (H5)

Haastatteluaineistossa korostui asiantuntijajäsenten näkemys sosiaalitoimen roolista lapsen osallisuuden vahvistamisessa huostaanotto-prosessissa, sillä lastensuojelun asiakkuus on usein ollut pitkä ennen huostaanottopäätöstä ja sosiaalityö on työskennellyt tiiviisti perheen kanssa. Hallinto-oikeuden päätökset pohjautuvat pääosin kirjalliseen materiaaliin, joten sosiaalityön asiakirjojen ja kirjaamisen tapojen merkitys korostuvat. Haastatteluiden perusteella voidaan todeta, että asiantuntijajäsenet näkevät haasteita lapsen osallisuuden näkyväksi tekemisessä sosiaalityön dokumentoinnissa. Sosiaalityöntekijä on huostaanotto-prosessin aikana saattanut tavata lasta useinkin ja hänen näkemyksiään selvitetty kattavastikin, mutta kirjaukset näistä saattavat olla suppeita. Kirjaukset nähtiin ylipäätään varsin niukkoina ja lapsen omaa ääntä vähän esiin tuovana.

Mä toivoisin, että ne ei olis ihan niin teknisiä, siellä ei ole paljon kertovaa puhetta lapsilta. (H6)

Siis ne merkinnät mitä lapsen papereissa on ja ne sosiaalityöntekijän tapaamiset ja havainnot, nehan on äärettömän tärkeitä, kertakaikkisen tärkeitä merkintöjä ja voi että ilahdun kun näen huolella tehtyjä muistiinpanoja jossa kirjattu ylös lapsen sanoja, lauseita ja kokonaisuena. (H5)

Haastateltavat näkivät haasteelliseksi nimenomaan pienten lasten osallisuuden ja sen näkyvyyden dokumentoinnissa. Vaikka pieni lapsi ei iästä ja kehitystasosta riippuen ei voi välttämättä ottaa suoraan kantaa asioihin, asiantuntijat näkivät että pientäkin lasta kuitenkin voidaan ja pitää kuulla esimerkiksi havainnoinnin ja vuorovaikutuksen arvioinnin keinoin:

Muistan kun hallinto-oikeustuomari sanoi koulutuksessa, kun joku kysyi, että minkäikäistä lasta pitää ja voi kuulla, niin hän sanoi että pientä vauvaa voi kuulla, se on havainnointia, se on katselua, se on sen tyyppistä vuorovaikutuksen arviointia. (H1)

Haastatteluaineistosta nousee esiin miten lapsen tieto ja näkemykset huostaanoton dokumentoinnissa on usein aikuisten välittämää. Asiakirjoissa näkyy huostaanotto-prosessin aikuiskeskeisyys. Lapsen näkemykset ja kokemukset tulevat esiin esimerkiksi lastensuojelun työntekijän huomioina, havainnointina, vanhempien kautta tai vaikkapa lastensuojeluilmoituksessa jollekin aikuiselle kerrottuna. Dokumentoinnissa lapsen tuottamaa tietoa usein tulkitaan aikuisen näkökulmasta, mikä tekee haasteelliseksi lapsen oman, aidon äänen kuulumisen. Eräs haastateltava toi poikkeuksena tästä esiin lasten itse hallinto-oikeudelle kirjoittamat vastineet, joissa lapsi tuo omaa näkemystään tilanteestaan esille:

Jonkin verran on myös onneksi sitä, että siellä näky sit lasten ihan itse käsin kirjoittamat vastineet. Niissä on aika tyypillistä, että ne ovat lapsia, jotka on jo sijaishuoltopaikassa, että en tiedä.. Se varmaan riippuu sijaishuoltopaikasta, mutta et tuntuu että heitä on kehoitettu pitämään omasta oikeudesta kiinni ja hallinto-oikeudestakin lähtee se tietty paimenkirje siihen, että sinun asiiasi käsitellään silloin ja silloin ja sinulla on mahdollisuus tässä kohtaa kertoa oma näkemys, että heitä myös siihen kannustetaan.” (H2)

Haastateltavat toivat esiin, että haasteelliseksi lapsen näkemysten esiin tuonnissa on usein huostaanotossa ristiriitaiset tilanteet, joissa esimerkiksi vanhemmilla on eri näkemykset lapsen tilanteen ratkaisemisesta ja lapsi ei välttämättä tällöin uskalla tuoda omia näkemyksiään, joten tällöin se ei voi näkyä asiakirjoissakaan. Tärkeäksi koettiin asiakirjoissa lapsen kuvaukset ja näkemykset omasta arjestaan. Haastateltavat nostivat esiin myös lapsen turvallisuuteen ja tulevaisuuden arviointiin liittyvät kysymykset.

Teemoja, joita ois kiva kuulla, on että miten se lapsi itse kokee esimerkiksi kotona vanhempiansa kanssa asumisen tai toisen

vanhemman kanssa asumisen, että tän tyyppisiä juttuja. Miten se vaikuttaa hänen arkeensa ja.. turvallisuuskysymykset ovat nykyään keskeisiä, että miten se lapsi kokee turvallisuuden tunteen missä hän sit asuukin. Se on aika keskeinen. (H 4)

Kyl mä aattelen et sellaiset tekijät kuin turvallisuus, pitäis välillä olla kristallipallo, että vois ennustaa sitä miten esimerkiksi vanhempain kuntoutuminen lähtee tai miten kodin olosuhteet tai.. sekin on aika keskeinen asia turvallisuus ja kasvuolosuhteet et ne varmistaa just sen lapsen myönteisen ja tasapainoisen kasvun ja kehityksen ja niin edelleen. (H6)

Kyl mä lähden sitä et turvallisuus on mulla se et se lapsen etu rakentuu siitä et lapsella tai nuorella on turvalliset olosuhteet. Ja niinku ne on sellaisia asioita joissa ei voi riskejä ottaa, lähteä kokeilemaan onko tää sitten hyvä vai ei. (H4)

Haastateltujen asiantuntijajäsenten näkemysten mukaan hallinto-oikeuden päätöksissä ja päätöksen perusteluissa lapsen näkemykset pyritään ottamaan huomioon, esimerkiksi lapsen toiveet läheisverkoston tapaamisista ja yhteydenpidon käytännöistä.

Kyl sitä lapsen ääntä paljon mietitään mut ja vaikka lapsen ääntä pitäis ottaa huomioon niin se ei vaan joskus ole mahdollista et jos se perhetilanne on niin kaoottinen ja lapsen toive on joku.. Mut et jos lapsi toivoo jotain tiettyä asiaa, jotain tiettyjä tapaamisia niin toki niitä sitten yritetään ja joskus annetaan sosiaalitoimelle vähän ohjeistustakin et kuinka tapaamiset pitää järjestää. (H1)

Mut paljon laitettiin painoarvoa et sanasta sanaan sitten kirjattiin mitä hän sano siinä jotta ne tulis siellä sijaishuoltopaikassa sit huomioiduksi, kun mietitään yhteydenpidon kysymyksiä. (H6)

Lapsen näkemysten ja toiveiden kirjaamista päätöstekstiin pidettiin tärkeänä, mutta samalla tuotiin esiin sitä, että hallinto-oikeuden päätös on tuomareiden tekemä ja usein lapsen toiveiden vastainen. Lapsen näkemykset ovat usein ristiriidassa sen kanssa, mitkä lastensuojeluviranomaiset ja hallinto-oikeus näkevät lapsen kehityksen ja edun kannalta keskeisinä. Lapsen tietoa pidettiin myös vaikutuksille alttiille tiedonlajille ja lapsen näkemykset saattavat olla esimerkiksi vanhempien näkemysten muokkaamia. Toisaalta lapsen näkemyksiä ja tietoa omasta tai perheen tilanteestaan pidettiin tästä huolimatta tärkeänä tiedonlajina sekä kirjallisessa käsittelyssä että hallinto-oikeuden suullisessa käsittelyssä.

Mä koen, että onneks sille on näiden vuosien aikana laitettu yhä enemmän painoarvoa . Se on niinku yks merkittävimmistä tiedonlajeista se lapsen autenttisesti tuottama tieto vaikka se on tuotettu siinä paineisessa tilanteessa tai on kuvauksia sieltä aikaisemmasta, et on todella suuri painoarvo. Ja et ku joudutaan usein päätyään erilaiseen ratkaisuun kuin mitä lapsi ois toivonut niin perustellaan aika huolellisesti onneksi tätä nykyä. Mietin oikein tota viimeistä mitä kirjoitettiin.. Niin kirjoitettiin aika huolellisesti se lapsen suullisessa käsittelyssä tuottama tieto tai siis hyvin huolellisesti ja arvioitiin vielä , että lapsi on kypsä ymmärtämään tän et mihin hän tän tiedon tuotti ja mitä merkitystä sillä on. Ja vielä laitettiin voimavarakeskeisesti päätökseenkin, että miten hän ilmaisi nää ajatuksensa kypsästi ikäisekseen. Kuitenkin jouduttiin laittamaan päätökseen, että tästä huolimatta että lapsen mielipide on tämä, niin kokonaisarvion perusteella lapsen edunmukaista on sijoittaa. (H6)

Ylläolevan aineisto-otteen kuvaa, että päätöksen kirjoittamiseen käytetään aikaa ja päätöksessä pyritään tuomaan esiin lapsen näkemyksiä asiakirjamateriaalista poimittuna tai mitä lapsi on kertonut ollessaan hallinto-oikeuden kuultavana. Haastateltavat kertoivat pyrkivänsä saamaan tekstistä ymmärrettävää, voimavaraistavaa sekä lapsen ja perheen vahvuuksia esiin tuovaa huolimatta siitä, että päätös usein on lapsen tai vanhemman toiveiden vastainen. Asiantuntijajäsenet toivat esiin prosessin merkityksen asianosaisille ja hallinto-oikeuden ratkaisujen johdonmukaisen ja voimavarakeskeisen perustelun merkityksen. Päätöstekstin muotoilu nähtiin tärkeänä esimerkiksi siitä

näkökulmasta katsottuna, että lapsi myöhemmin aikuisena lukee omia dokumenttejaan huostaanotosta ja jäsentää sitä kautta omaa elämänhistoriaansa.

Meilläki on sellasia 70-luvulla huostaanotettuja, jotka on hakenu omia asiakirjojansa ni kyl se varmaan eheyttää sitä ihmistä et se voi lukea sieltä vähän aikuisempänä et on tääl sentään joku kuullut et en mä ole ollut pelkästään nappula vanhempien ja sosiaalitoimen välissä. (H1)

5.2 Lapsi hallinto-oikeuden kuultavana

Lastensuojelulain 2007/417 86 § 1 momentti määrittää lapsen osallistumista hallinto-oikeuden suulliseen käsittelyyn seuraavasti:

“Lasta voidaan kuulla hallintotuomioistuimessa henkilökohtaisesti, jos lapsi sitä pyytää tai siihen suostuu. Alle 12-vuotiasta lasta voidaan kuitenkin kuulla henkilökohtaisesti vain, jos kuuleminen on välttämätöntä asian ratkaisemiseksi ja siitä ei arvioida aiheutuvan lapselle merkittävää haittaa. Kuulemisen yhteydessä lapselle ei saa antaa sellaisia tietoja, jotka voisivat vakavasti vaarantaa hänen terveyttään tai kehitystään.”

Hallinto-oikeuden järjestäessä lapsen henkilökohtaista kuulemistä, on otettava huomioon lapsen ikä, mielipide ja olosuhteet. Lasta voidaan kuulla henkilökohtaisesti joko tuomioistuimessa tai tuomioistuimen ulkopuolisessa paikassa. (Räty 2010b, 549.) 12-vuoden ikärajaa pidettiin haastatteluiden perusteella vakiintuneena käytäntönä hallinto-oikeuden suulliseen käsittelyyn osallistumiseen. Tätä perusteltiin lapsen edulla ja lapsen suojaamisella häntä vahingoittavalta tiedolta. Eräs haastateltava kuvasi asiaa näin:

“Ei koskaan pienet lapset, hallinto-oikeudessa [nimeää yhden hallinto-oikeuden] on joskus ollut semmoinen 11-vuotias lapsi tulossa saliin niin sitä ei otettu. Et siinä on tiukka linja se, että se on se 12-vuotta. Mutta myöskin niin et tänä syksynä on tapahtunut niin, että vanhempien

taustalla on iso vaikea huoltoriita-asia, niin myöskin siinä tilanteessa ollaan lapsi laitettu ulos. Vaikka hän olisi itse halunnut olla paikalla mut me tehtiin se päätös et tavallaanhan mennään sille terveydenhuoltolainsäädännön puolelle että ei voi lapsi olla kuulemassa sellaisia asioita mitkä voi vaikeuttaa tai vahingoittaa sitä mielenterveyttä ja psyykkistä tilaa. (H1)

Edellä kuvatussa aineisto-otteessa haastateltava viittaa jo 12 vuotta täyttäneeseen lapseen, joka halusi osallistua suulliseen käsittelyyn, mutta joka istunnossa vanhempien riitaisten välien vuoksi jouduttiin poistamaan salista. Lapselle olisi ollut tuomioistuimen arvion mukaan vahingollista kuulla vanhempien riitelyä. Lapsella on oikeus olla kuulemassa oman asiansa käsittelyä, mutta samalla tuomioistuin joutuu punnitsemaan lapsen osallistumista lapsen edun toteutumisen ja hänen suojaamisensa perusteella.

Lapsen tuomioistuinkäsittelyyn osallistumisen ja lastensuojelulain mukaisen puhevallan käyttämisen 12 vuoden ikäraja nähtiin siinä mielessä hankalaksi, että lapset vaihtelevat paljon kypsyydeltään ja ikätasoltaan. Saman ikäisten lasten kyvyt ilmaista itseään ja näkemyksiään voivat vaihdella suuresti. Yleisesti ottaen lapsen näkemykset ja mielipiteet ovat sitä perustellumpia, mitä vanhempi lapsi on. 12 vuoden ikärajausta puoltaa se, että tämän ikäinen lapsi yleensä kykenee jo käsitteellisempään ajatteluun. (Aaltonen 2009, 246.) Hallinto-oikeudessa joudutaan alle 12 -vuotiaiden lasten osalta tapauskohtaisesti arvioimaan onko lapsen edun mukaista osallistua hallinto-oikeuden suulliseen käsittelyyn ja tulla siellä kuulluksi.

On lapsia jotka vois ikänsä puolesta olla siellä kuultavana tai välillä on semmosia jotka on alle 12 vuotta. Mut muuten arvioidaan et ovat kypsiä ja ymmärtävät asian et heitä voidaan kuulla. (H3)

Mikäli hallinto-oikeus haluaa kuulla alle 12- vuotiasta lasta, tapahtuu se oikeussalin lisäksi usein esimerkiksi koululla, sijaishuoltopaikassa tai muussa lapselle luonnollisessa ympäristössä. Lapset, joita hallinto-oikeudesta käydään tapaamassa, ovat vähintään kouluikäisiä. Tapaamiseen osallistuu joku hallinto-oikeuden tuomareista (yleensä hallinto-oikeuden esittelijä) ja asiantuntijajäsen.

Joskus käytiin koululla ja silloin opettaja oli järjestänyt sellasen ihan ok tilan mihin lapsi sitten tuli kesken tuli kesken tunnin. Tiesi kyllä, että häntä tullaan jossain vaiheessa kuulemaan siitä asiasta, mutta ei oltu kerrottu päivää sen takia et hän oli tämmönen kova jännittäjä, niin oli helpompi näin. (H2)

Alle 12-vuotiasta lasta voi tavata asiantuntijajäsen yhdessä oikeuden jäsenen kanssa ja haastatella, mutta se on erittäin harvinaista, koska lähtökohta on että lasta tunteva sosiaalityöntekijä on lasta riittävästi tavannut ja sen mielipiteen sitten saanut. Mut on ollut tilanteita, jossa se on katsottu tarpeelliseksi. (H5)

Alle 12- vuotiaiden lasten tapaaminen ja haastattelu olivat aineiston perusteella poikkeuksellisia asiantuntijajäsenten hallinto-oikeustyöskentelyssä. Usein tilanteet, joissa lasta tavattiin hallinto-oikeuden toimesta, liittyivät kirjallisen materiaalin sisältämään ristiriitaiseen tietoon ja siihen, että asiaa haluttiin näin ollen selvittää tarkemmin. Lapsen tapaamiseen vaikuttaa myös vanhempien ja sosiaalityön arvio siitä, että lapsella on kypsyttää oman mielipiteensä kertomiseen iästään huolimatta. Toisaalta korostettiin myös lapsen mielipiteen selvittämisen merkitystä sosiaalityön tehtävänä ja se nähtiin prosessissa ensisijaisena lapsen mielipiteen selvittäjänä.

Myös nuoria (yli 12 vuotta täyttäneitä), joilla olisi mahdollisuus osallistua tuomioistuinkäsittelyyn, saatetaan tavata muualla kuin istuntosalissa. Tällaisiin järjestelyihin voidaan päätyä esimerkiksi nuoren terveydentilan vuoksi.

Välillä voi tietysti olla se, että nuoren psyykinen kunto voi olla huono, että ei ole mielekästä tulla suulliseen käsittelyyn, mutta että haluaa tulla kuulluksi. Välillä on sellaisessa kunnossa lapsia, että heitä ei pysty kuulemaan, et se vaan ei toimi oli se paikka mikä tahansa. Mut et kyl mä siinä mielessä oon tyytyväinen et on muitakin vaihtoehtoja kuin toi sali. (H2)

Käytännöt suullisessa käsittelyssä

Lapsen osallistumista suulliseen käsittelyyn pidettiin tärkeänä jos 12 vuotta täyttänyt lapsi tai hänen vanhempansa ovat näin toivoneet. Myös tilanteissa, joissa on asiakirjojen perusteella ristiriitaista tai puutteellista tietoa, koettiin että lapsen on tärkeä päästä esittämään oma näkemyksensä. Suullisten käsittelyiden merkitystä perusteltiin myös asiakkaan oikeusturvan kannalta.

No oikeastaan suullisessa istunnossa on todella tärkeää jos vanhemmat on pitänyt merkittävänä sitä et se nuori itse osallistuu siihen istuntoon et silloin me yleensä aina kuullaan nuorta, se on ihan melkein sääntö. Ja sitten jos niistä papereista jää uupumaan jotakin et tulee semmonen ristiriitainen olo niistä asiakirjoista mitä on lastensuojelusta ja muualta tullut ja jotenki et se nuori haluaa tuoda sitä omaa mielipidettään et vaatii tulla kuulluksi, et ne on ihan ehdottoman.. Sit tosiaan jos siitä saa jotain lisävaloa, käsitystä. (H3)

Siel [nimeää erään hallinto-oikeuden] on semmonen periaate et suullinen pidetään mikäli asiakas osapuoli sitä toivoo eli se nähdään asiakkaan oikeusturvan kannalta tärkeänä asiana. (H6)

Suullisessa käsittelyssä asiantuntijan rooli nähtiin keskittyvän lapsen kuulemiseen, haastatteluun ja lapsen edun turvaamiseen käsittelyssä. Tärkeäksi koettiin myös lapsen näkökulmien poimiminen ja selkeyttäminen muulle yleisölle. Eräs haastateltava kuvaa asiaa näin:

Mä aattelen et jos ei nyt kukaan muu sitä siinä muista kenen asialla tässä ollaan niin sit on kyl oma tehtävä tuoda sitä esille ja suullisessa käsittelyssä huomioida. (H6)

Suullisessa käsittelyssä lapsi saa vaikuttaa siihen ketkä salissa ovat hänen kuulemisessaan läsnä. Usein lasta kuullaan niin, että istuntosaliin jää vain tuomarikokoonpano ja muut osallistujat poistetaan salista lapsen kuulemisen ajaksi. Kuulemiseen voi osallistua myös lapsen toiveiden mukaisesti esimerkiksi hänelle tärkeä

henkilö. Keskustelu nauhoitetaan tai videoidaan ja joissakin hallinto-oikeuksissa kuulemisen perusteella tehdään lyhyt yhteenveto, jonka asiantuntija kertoo muille osallistujille näiden palatessa saliin.

Päävastuu lapsen kanssa keskustelusta on asiantuntijalla, vaikka muut voivat myös esittää kysymyksiä. Lapselle kerrotaan aluksi, että hänen ei tarvitse vastata kysymyksiin mikäli ei halua, koska on asianosainen. Lapselle kerrotaan, miksi häntä ollaan kuulemassa ja mitä oikeusvaikutuksia hänen kertomallaan on. Asiantuntijajäsenet kertoivat pyrkivänsä tekemään tilanteesta lapsiystävällisen esimerkiksi asettumalla istumaan lapsen viereen sen sijaan että lapsi joutuisi puhumaan tuomarikorokkeelle.

Hallinto-oikeudella [nimeää erään hallinto-oikeuden] on sellanen musta ihana tapa, että voi mennä lapsen kanssa niinku yhdessä pöytään, ei tarvi sieltä korokkeelta sit.. Se sali on aika auktoritäärinen, tuomarit istuu ylhäällä, yleisö alhaalla. Mä aattelen et siinä tulee lapsen kannalta ihan mahdoton asetelma. (H6)

Haastateltavat kertoivat käyttävänsä lapsen tapaamisessa menetelminä lähinnä erilaisia tilannekohtaisesti muokattavia kysymysrunkoja. Kysymysrunkojen sisältö vaihtelee riippuen käsiteltävästä tapauksesta ja lapsen iästä. Yksi haastateltava kertoi käyttävänsä lisäksi verkostokarttoja. Asiantuntijajäsenet ovat työ- ja koulutustaustansa kautta tavanneet ja haastatelleet paljon lapsia, joten heillä on ammattitaitoa lasten kuulemiseen. Jokainen asiantuntijajäsen saa itse päättää millä tavalla lasta kuullaan eikä haastatteluiden perusteella hallinto-oikeuksissa ole yhtenäisiä käytäntöjä asiaan.

Joo, erilaisia kysymyspatteristoja ja joskus mietin et miten saa jonkun nuoren, joka on niin tympääntynyt ja vihainen koko huostaanotosta, mutta en mä muista yhtään kertaa että olis pitänyt olla niin sanotusti lypsillä et nuoret kertoo tosi hyvin. (H1)

Usein me tehdään niin, että se käydään etukäteen tuomarikokoonpanossa, että mitkä on niitä tärkeitä asioita, et ne ovat ne koulu, ystävät, verkostot, tulevaisuus, terveys ja hyvinvointi, turvallisuus ja sitten se yhteydenpitokysymys, jos on niin että hänet sijoitetaan. Et

usein meillä on kysymyksiä, että ne on niitä samoja kysymyksiä mitä käydään siellä suullisessa muutenkin, mutta et ne on lapsenkielisesti-ja mielisesti sitten esitetty. (H6)

Haastatteluissa tuli esiin, että suulliseen käsittelyyn osallistuvat lapset pääsääntöisesti kertovat käsittelyssä asioistaan ja näkemyksistään. Hallinto-oikeudessa ollaan päättämässä lapsen tulevaisuuteen ja elämänsä elämään merkittävästi vaikuttavista asioista ja tilanne on näin ollen lapselle ainutkertainen ja jännittävä. Istuntopäivät saattavat venyä pitkäksi ja ovat usein raskaita kokemuksia asianosaisille.

Kyllä nää nuoret puhuu, kyl niistä näkee että ne on ollut aikuisten kanssa tekemisissä. Muistan erään 12-vuotiaan, joka istui kaksi päivää meidän kanssa, ekana päivänä 12 tuntia ja toisena päivänä 10 tuntia zero colan voimin. Et häntä toistuvasti muistutettiin et voi lähteä milloin haluaa jos ei tunnu et halua olla ja tietenkin saat olla jos haluat. Hän halusi olla, istua oman asiansa alusta loppuun. (H6)

Sama haastateltava pohti lapsen kokemusta hallinto-oikeuden suullisesta käsittelystä osallisuuden kokemuksen kannalta. Hallinto-oikeuden osalta prosessi päättyy ratkaisupäätöksen myötä ja näin ollen asiantuntijajäsenet eivät saa palautetta työstään tai esimerkiksi siitä miten lapsi on kokenut käsittelyn.

Kyl jää huoli niistä lapsista et mikä on itse... tavallaan kokemus osallisuudesta näin isossa prosessissa. Eihän hän ole ollut mukana tekemässä niitä hakemusasiakirjoja, ei hän voi vaikuttaa siihen prosessiin millä mennään eikä hän sit lopulta voinut vaikuttaa päätökseen. Toki siellä on kirjattu mitä hän sanoi, mutta sillä ei ollutkaan vaikutusta. Niin tavallaan se kokemus voi olla vielä enemmän osattomuutta kuin osallisuutta lisäävä. Ehkä hän sit jälkikäteen aikuisena... Suuri pettymys se usein on, näin mä ajattelen. (H6)

Yksi haastateltava pohti hallinto-oikeuden suullisen käsittelyn merkitystä toisenlaisesta näkökulmasta. Hän koki, että parhaimmillaan suulliset käsittelyt voivat lopputuloksesta riippumatta olla lapsia ja perheitä terapeuttisesti voimauttavia. Asianosaiset saavat

suullisessa käsittelyssä tilaisuuden tulla kuulluksi ja kertoa oman näkemyksensä ja toiveensa tilanteen ratkaisemiseksi.

Nää suulliset käsittelyt tekee jotenkin näkyväksi sen heidän [lasten ja vanhempien] tuskan tässä asiassa ja tavallaan vahvistaa... Toimii samaan aikaan terapeutisena prosessina et mun asia on tärkeä ja on tullut kuulluksi et se on aika suuri primääritarve et mua arvostetaan, mun näkemyksiä arvostetaan ja olen tullut kuulluksi. Et tää ehkä on sellanen taso mikä ei.. Ei oo juridisen tason asia, mutta kokonaisarviona lapsen kuulemisesta, vanhemman kuulemisesta. Näkisin sen erittäin tärkeänä monen ihmisten ja perheen kannalta. (H4)

5.3 Asiantuntijajäsenten kehittämisehdotuksia

Tutkimukseni tulosten viimeisessä osiossa käsittelemäni asiantuntijajäsenten esiin tuomia kehittämisehdotuksia liittyen lasten osallisuuteen tahdonvastaisen huostaanoton prosessissa.

Asiantuntijajäsenet toivat esiin lapsen kanssa työskentelyssä esiin tulevia osallisuuteen liittyviä haasteita. Haastatteluiden perusteella asiantuntijajäsenet näkivät lapsen osallisuuden ja kuulluksi tulemisen varmistamisen huostaanotto-prosessissa ensisijaisesti sosiaalityön tehtäväksi. Kaiken kaikkiaan aineistosta nousi esiin paljon sosiaalityön toimintatapoihin liittyvää kritiikkiä ja kehittämistarpeita. Kritiikki kohdistui lastensuojelun resursointiin ja toimintaedellytyksiin. Sosiaalityöltä toivottiin enemmän aikaa lapsille ja tarkempia kirjauksia liittyen lapsen näkemyksiin sekä myös sosiaalityöntekijän asiantuntijakannanottoja lapsen kertomasta. Huostaanoton kuulemisen ja mielipiteen selvittämisen koettiin ylipäättänsä olevan usein varsin suppea. Mikäli lapsen kuuleminen ja/tai mielipiteen selvittäminen jää yhteen tai muutamaaan tapaamiseen, voi lapsen olla hankala hahmottaa prosessia ja mihin hän itse asiassa on ottamassa kantaa.

Toivoisin, että olis kuvattu et millaisissa olosuhteissa, kuka ja missä, miten lasta on kuultu. Ja miten hänelle on esimerkiksi etukäteen annettu infoa siitä mikä tän [kuulemis]tilaisuuden merkitys on. Ja täytyisi tulla itselle selvä kuva siitä, et lapsi tietää mihin hän on ottamassa kantaa. Voi olla et ne on selitetty mut et ne on lapselle aika absurdeja käsitteitä mitä tarkoittaa sijoittaminen kodin ulkopuolelle tai että mitä eri sijaishuoltovaihtoehdot voisi olla hänen kohdallaan tai et kysytäänkö lapselta sitä miten hän itse näkis, että mikä se paikka olisi jos kotona ei voi asua omasta syystä tai kasvuolojen puolesta. (H6)

Asiantuntijajäsenet näkivät tällä hetkellä haasteita myös suullisten käsittelyiden olosuhteissa lasten kannalta. Oikeussalissa vuorovaikutus lapsen kanssa ei ole välttämättä kovin helppoa ja useat haastateltavat pohtivat, millaisissa rakenteissa tilanne olisi lapselle helpompi. Yleisesti pohdittiin olisiko hallinto-oikeuden kuulemiset lähtökohtaisesti parempi toteuttaa jossakin muualla kuin oikeussalissa, jossa ne tällä

hetkellä useimmiten toteutetaan. Toisaalta tuotiin myös esiin hallinto-oikeuden paine prosessien nopeaan loppuun saattamiseen, jolloin vaihtoehtoiset toteutustavat lapsen kuulemiseksi voivat muodostua aikataulujen näkökulmasta haasteelliseksi. Lapsen kuuleminen hallinto-oikeuden toimesta nähtiin kuitenkin tärkeänä tilanteissa, joissa suullista käsittelyä on asianosaisten pyynnöstä toivottu ja asiakirjakäsittely ei ole riittävää asian ratkaisemiseksi.

Tietysti näiden prosessien pitää olla nopeita, nää ei voi jäädä niinkun kauheasti laahaamaan, että se on huono jos ei saada päätöksiä tehtyä. Et siinä mielessä se on ehkä vähän haasteena, et miten se toteutettais mahdollisimman hyvin. [H4]

Et kyl se on niin kova päivä lapselle et miten et onks se sen väärsti et hän on siellä. Ja et kuitenkin jossain hänet pitäis saada tavata ja kuulla ihan suoraan häneltä itseltään. Siinä mä en haluais jättäytyä kuitenkaan asiapapereiden varaan, et mä haluan tavata sen nuoren tai lapsen ite. (H6)

Yksi haastateltavista toi esiin hallinto-oikeuden sisäisen kulttuurin ja koulutuksen merkityksen lapsiystävällisten käytäntöjen ja lapsen osallisuuden kehittämisessä. Hänen kokemuksensa mukaan käytäntöihin vaikuttaa paljon ylituomarin tai jaoksen vetäjän kiinnostuneisuus lastensuojeluasioihin. Asiantuntijajäsenille ja tuomareille järjestetään koulutuksia liittyen lapsen oikeuksiin ja osallisuuteen, mutta haastateltava koki, että tarvetta on jatkuvalla koulutuksella muun muassa tuomarien vaihtumisen myötä ja hallinto-oikeuksien lapsiystävällisten käytäntöjen yhtenäistämiseksi. Ylipääntensä haastatteluiden perusteella vaikuttaa siltä, että jokaisessa hallinto-oikeudessa on omat käytänteensä ja toimintatapansa.

On ollut koulutuksia mut tää on sellainen kesto aihe ja tuomarit vaihtuu ja mun huoli on siitä et ku käräjäoikeudesta tulee hallinto-oikeuteen niin ne on vähän erilaisia ne prosessit.. Tai et tulee uusia tuomareita, miten he kulttuuristuu siihen, niihin oikeuskäytäntöihin. Et musta se lapsen oikeudet ja osallisuus oikeuskäytänteissä.. et se pitäis aina argumentoida jossain hallinto-oikeuden laatukriteereissä tai mikä onkaan. En tiedä

onko jotain mittaria mut et semmonen asia et niitä asiakas-ja lapsiystävällisiä käytäntöjä pitäis arvioida jatkuvasti, joka vuosi. Et se yks koulutus ei vielä pelasta tätä juttua. (H6)

Haastateltavat toivat esiin myös lapsen aseman oikeuskäsittelyssä. Haastateltavat eivät tosin aina erotelleet edunvalvonnan ja avustajan termejä vaan yleisesti puhuttiin lapsen oikeudesta avustajaan huostaanottoprosessissa. Käytännössä harvalla lapsella on edunvalvoja tai asianajaja huostaanottoasiassa. Mikäli lapsella on asianajaja, on se vanhempien kanssa yhteinen, mikä saattaa aiheuttaa ristiriitaisen tilanteen lapsen edun toteutumisen kannalta.

--- ja sit lapsilla, mikä mua joskus ottaa päähän, lapsilla ole kovin usein niinku siellä, edunvalvoja on hankittu aika harvoin ja lapsilla on aika harvoin myöskään asianajajaa. Jos on asianajaja niin se on sitten, se ajaa sekä äidin ja lapsen asiaa tai näin. Joskus mä mietin, että siellä ehkä kannattais olla hänellä ihan oma asianajaja, ei vanhempien vaan ihan oma tai sit se edunvalvoja” (H1)

Lastensuojelulain 22§:n mukaan lapselle on haettava edunvalvojaa käyttämään hänen puhevaltaansa lastensuojeluasiassa, mikäli on perusteltuja syitä olettaa, ettei huoltaja pysty puolueettomasti valvomaan lapsen etua. Lapselle voidaan hakea edunvalvontaa lastensuojeluasian selvittämiseksi tai muuten lapsen edun turvaamiseksi. Esimerkkejä tällaisista tilanteista voivat olla esimerkiksi, jos huoltajaa epäillään lapsen pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä, huoltaja ei terveydentilansa vuoksi kykene käyttämään puolueettomasti lapsen puhevaltaa tai huoltaja ei pysty erottamaan riittäväällä tavalla toisistaan omia ja lapsen tarpeita ja siten puolueettomasti huolehtimaan lapsen edun toteutumisesta. (Lastensuojelun käsikirja).

Mikäli lapsi tai hänen edustajansa pyytää lapselle avustajaa tuomioistuinkäsittelyyn, on hallinto-oikeuden tai korkeimman hallinto-oikeuden mahdollista sellainen määrätä lapselle. (Lastensuojelun käsikirja). Käytännössä lapsilla on edelleen harvoin omaa avustajaa huostaanottoasian käsittelyssä. (De Godzinsky 2012, 139). Mielenkiintoista oli, että yhdessäkään haastattelussa ei noussut esiin hallinto-oikeuden mahdollisuus määrätä lapselle avustaja käsittelyyn tai se, millaisissa tilanteissa tähän päädytään.

Tähän toki voi vaikuttaa kysymyksen asettelu, sillä edunvalvontaa ei ollut erotettu omaksi teemakseen haastattelurungossa.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Yhteenveto ja pohdinta

Pro gradu -tutkielmani lähtökohtana oli tarkastella hallinto-oikeuden asiantuntijajäsenten näkemyksiä lapsen osallisuudesta tahdonvastaisessa huostaanotossa. Tavoitteena on ollut selvittää, miten asiantuntijajäsenet näkevät lapsen osallisuuden toteutumisen tahdonvastaisessa huostaanotossa ja mitä ajatuksia heillä mahdollisesti on liittyen lapsen osallisuuden vahvistamiseen. Tutkimusaineisto koostui kuuden asiantuntijajäsenen teemahaastattelusta.

Haastatteluaineiston perusteella voin todeta, että hallinto-oikeuden asiantuntijajäsenet pitivät lapsen osallisuuteen liittyviä kysymyksiä tärkeinä. Asiantuntijajäsenet näkivät lapsen osallisuuden toteutumisen varmistamisen ensisijaisesti sosiaalityön tehtäväksi, sillä hallinto-oikeus tekee ratkaisut pääsääntöisesti sosiaalitoimen hakemuksen ja muun siihen liittyvän kirjallisen aineiston perusteella. Hallintolain mukaiseen kuulemiseen sekä lapsen mielipiteen selvittämiseen liittyvät asiakirjat koettiin varsin suppeina ja vähän lapsen omaa ääntä esiin tuovana. Dokumentoinnissa lapsi ja hänen näkemyksensä näkyvät vaihtelevasti riippuen kunnan sosiaalitoimen resursseista ja tilanteesta. Sosiaalitoimen työskentely nähtiin varsin aikuiskeskeiseksi ja aikuisten välittämä tieto näkyy lapsen tuottamaa tietoa enemmän. Dokumentoinnissa lapsen tuottama tieto on usein aikuisen tulkitsemaa ja näin ollen lapsen oma ääni jää varjoon.

Lapsen ikä ja kehitystaso vaikuttavat merkittävästi siihen, miten lapsen osallisuus on huomioitu tahdonvastaisessa huostaanoton prosessissa. Yli 12 - vuotiaiden lasten ja nuorten kohdalla osallisuus näyttäytyy toteutuvan paremmin verrattuna pieniin lapsiin. Heidän näkemyksensä ja mielipiteensä näkyvät käsiteltävissä dokumenteissa selkeämmin ja ainakin muodollinen oikeus tulla kuulluksi hallintotuomioistuimessa toteutuu (myös de Godzinsky 2014). Hallinto-oikeudet pääsääntöisesti kuulevat nuoria tilanteissa, joissa nämä ovat kuulemista toivoneet.

Osallistumisoikeus lasta itseään koskevaan hallinto-oikeusprosessiin näyttäytyi tutkielman tuloksissa pienten (alle 12 - vuotiaiden) lasten osalta marginaaliselta. Asiantuntijajäsenet toivat esiin, että erityisesti sosiaalitoimen lapsen kanssa

työskennelleenä tahona tulisi kiinnittää enemmän huomiota pienen lapsen osallisuuden toteutumiseen prosessissa. Tulosten perusteella alle 12 - vuotiaiden lasten kuuleminen hallinto-oikeuden toimesta näyttäytyi poikkeukselliselle tilanteelle. Virve-Maria Toivonen (2017) kirjoittaa väitöskirjatutkimuksensa perusteella, että lastensuojelulaissa säädetty 12 vuoden ikäraja sulkee useimmiten alle 12 - vuotiailta mahdollisuuden saattaa itse huostaanottoaan ja siihen liittyviä oikeuksiaan koskevan asian tuomioistuimen ratkaistavaksi. Näin ollen voidaan katsoa, että ikärajat ovat käytännössä heikentäneet huomattavasti alle 12 - vuotiaiden lasten äänen kuuluvuutta hallinto-oikeuden päätöksissä. (Emt., 242.)

Oman tutkielmani tulosten pohjalta jaan Toivosen näkemyksen siitä, että alle 12 - vuotiaiden lasten osallisuus näyttäytyy heikolle tahdonvastaisessa huostaanottoprosessissa. 12-vuoden ikäraja on perusteltu pääsääntöisesti lapsen kehitystasoon ja lapsen suojaamiseen liittyvillä seikoilla. Kategoriset ikärajat lapsen osallisuuteen esimerkiksi hallinto-oikeuskäsittelyssä ovat ongelmallisia, sillä lapset ovat kehitystasoltaan ja valmiuksiltaan erilaisia. Alle 12 - vuotias lapsi voi olla riittävän kypsä osallistumaan häntä koskevaan oikeuskäsittelyyn, joten osallistumista tulisi aina harkita tapauskohtaisesti. Myös lapsen oikeuksien komitea on kiinnittänyt huomiota siihen, että osallisuuden edellytykset tulee arvioida yksilöllisesti eikä kategorisin ikärajoin. (Toivonen 2017, 242.)

Lasten rajaamista oikeudenkäyntien ulkopuolelle on perusteltu niiden haitallisuudella lapselle (Pösö 2016). Toisaalta lapsella on oikeus osallistua itseään koskevaan prosessiin, mutta toisaalta hänellä on myös alaikäisyytensä vuoksi oikeus erityiseen suojeluun. Pajulammi (2014, 110–111) kuvaa tätä jänniteparia siten, että lapsella on oikeus ilmaista näkemyksiään ja saada näitä näkemyksille huomiota, mutta toisaalta hänellä on myös oikeus saada suojaa. Lapset ovat oman elämänsä toimijoita ja heillä on oikeus saada suojaa ikänsä ja kypsyttömyytensä perusteella. Lähtökohta on, että lasta ei voi asettaa vasta aikuisuuteen kuuluville toimintaympäristöille ja asetelmille. Tämän kaltainen jännitepari tekee hyvin haasteelliseksi sen määrittämisen minkä ikäisiä lapsia tulisi kuulla osana hallinto-oikeuden käsittelyä. Haastatteluaineistossani ei noussut vahvoja viestejä siihen suuntaan, että asiantuntijajäsenet esimerkiksi kokisivat, että alle 12 - vuotiaiden lasten tulisi lähtökohtaisesti aina voida osallistua hallinto-oikeuden käsittelyihin.

Lapsen osallisuuden toteutuminen tahdonvastaisessa huostaanotossa perustuu vahvasti sosiaalitoimen työskentelyyn lapsen kanssa lastensuojeluasiakkuuden aikana. Asiantuntijajäsenet esittivät haastatteluissa varsin paljon kritiikkiä lastensuojelun työskentelytapojen ja resurssien suhteen. Kuntien lastensuojelun tilanne heijastuu luonnollisesti myös hallinto-oikeuksien työskentelyyn tahdonvastaisista huostaanotoista päätettäessä. Lastensuojelua pidetään usein yhtenä vaativimmista sosiaalityön alueista. Työ on usein henkisesti raskasta, työkuormitus liiallista ja vaihtuvuus on suurta. Työvoiman riittävyyden huoli ja sen vaikutus työkenttään ei ole uusi asia. Suomessakin lastensuojelun työntekijöiden vaihtuvuudesta ja rekrytointiongelmista on puhuttu jo yli 30 vuotta. Kyseessä ei ole vain suomalainen ilmiö, vaan samankaltaisten haasteiden kanssa painitaan myös esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Ruotsissa. (Forsman 2010, 22.) Käytännön tasolla tämä on johtanut siihen, että sosiaalityöntekijöillä ei ole riittävästi aikaa lapsen kohtaamiselle. Lapsen osallisuuden kokemus tahdonvastaisen huostaanoton kaltaisessa prosessissa jää ohueksi, mikäli sosiaalityöntekijällä ei ole hänelle aikaa ja kuuleminen ja mielipiteen selvittäminen kilpistyy vain huostaanoton kuulemistilaisuuteen.

Tuloksissa nousi esille, että lapsen on saatava, ikä- ja kehitystaso huomioiden, riittävästi tietoa itseään koskevasta prosessista, jotta hän tietää mihin on ottamassa kantaa. Tiina Muukkonen (2009, 135–136) kirjoittaa prosessiosallisuudesta, jolla hän tarkoittaa asiakasprosessia ja lapsen osallisuutta tässä prosessissa. Prosessiosallisuuden keskiössä on tieto, tiedon muodostaminen ja välitys lapselta ja lapselle lastensuojelun asiakkuuden sisällöstä ja suunnasta. Sosiaalityöntekijän muodostama tieto lapsesta rakentaa lapsen osallisuutta. Tämän tutkielman tulosten perusteella lapsen prosessiosallisuus sosiaalitoimen tahdonvastaiseen huostaanottoon liittyvässä työskentelyssä näyttäytyy toteutuvan vaihtelevasti ja siihen vaikuttaa olennaisesti kunnan lastensuojelun resurssit ja työskentelykäytännöt. Lapsi voi jäädä aikuisjohtoisessa prosessissa herkästi sivuhenkilöksi. Tällä hetkellä harvoilla lapsilla on avustaja tai edunvalvoja valvomassa lapsen osallisuuden toteutumista prosessissa. Virve-Maria de Godzinsky (2012, 139) on ehdottanut, että lapselle tulisi määrätä tahdonvastaisessa huostaanotossa avustaja. Voisiko tämä voisi olla yksi keino varmistaa lapsen osallisuuden toteutuminen paremmin prosessissa?

Asiantuntijajäsenen keskeinen tehtävä suullisessa käsittelyssä on lapsen kuuleminen ja lapsen edun toteutumisen valvominen hallinto-oikeuskäsittelyssä. Tutkielman tulosten perusteella asiantuntijajäsenet kuulevat lapsia lähinnä suullisen käsittelyn yhteydessä. Kuulemiset pyritään tekemään mahdollisimman lapsiystävällisiksi vaikkakin haastateltavat toivat esiin esimerkiksi oikeussalikäsitteilyn puitteiden haasteellisuuden. Samaan on kiinnitetty huomiota EU-tasolla, Euroopan neuvoston kannanotossa lapsiystävällisen oikeudenkäynnin edistämiseksi. Jotta oikeudenkäynti voisi olla lapsiystävällinen, tarvitaan sellaisia vuorovaikutuksellisia ja institutionaalisia käytäntöjä ja tiloja, jotka huomioon ottaa lapset toimijoina. (Kuokka & Pösö 2016, 59.) Tuloksista välittyi kuva, jonka perusteella asiantuntijajäsenet pyrkivät omassa työskentelyssään tukemaan lapsen osallisuutta lapsilähtöisin haastattelumenetelmin ja panostamalla lapsen yksilölliseen kohtaamiseen hallinto-oikeuden käsittelyssä. Tuloksissa kävi kuitenkin ilmi, että hallinto-oikeuksilla ei ole yhtenäisiä käytäntöjä lasten ja nuorten kuulemiseksi. Hallinto-oikeuksien lapsiystävällisten käytänteiden harmonisoiminen ja tiedon jakaminen hallinto-oikeuksien välillä voisi tukea lapsen osallisuuden parantamista tahdonvastaisen huostaanoton hallinto-oikeuskäsittelyssä.

Relevanttina jatkotutkimusaiheena näkisin lasten itsensä kuulemisen hallinto-oikeuden käsittelyyn ja osallisuuden toteutumiseen liittyen (vrt. Helavirta ym. 2014). Tähän asti tehty tutkimusta on tehty aikuisten ja ammattilaisten näkökulmasta, kuten tämäkin pro gradu -tutkielma. Olisi tärkeää kuulla lisää huostaanotettujen lasten näkemyksiä siitä, millaisena he kokevat tahdonvastaisen huostaanoton prosessin ja mitä kehittämistarpeita prosessissa olisi. Lainatakseni yhtä haastateltua asiantuntijajäsentä (H6):

Ehkä oon viime aikoina juuri jäänyt miettimään sitä kysymystä, että mistä me tiedetään minkälainen se lapsen kokemus oli oman asiansa käsittelystä hallintotuomioistuimessa, jos me ei sitä kysytä. Ja mehän ei sitä kysytä...

6.2 Tutkimusprosessin arviointia

Pro gradu-tutkielmani prosessi käynnistyi alkuvuodesta 2016. Prosessiin on mahtunut monenlaisia vaiheita. Hallinto-oikeuden toimintakenttä ja tahdonvastaisen huostaanoton prosessi olivat minulle varsin vieraita ja aiheeseen tutustuminen vei aikaa. Tutkielman aiheeksi tarkentui lopulta lapsen osallisuuden toteutuminen asiantuntijajäsenten tulkitsemana. Tutkimusaihe kietoutuu tematiikaltaan vahvasti oikeustieteeseen, joka itselleni oli täysin uusi alue. Oikeudellisen kontekstin erottaminen sosiaalityön näkökulmasta osoittautui ajoittain haasteelliseksi. Lisäksi haasteita tutkimusprosessiini ja teoreettisen pohjan luomiseen tutkielmalleni loivat lukuisat, erilaiset käsitteet, joilla kuvataan lapsen osallisuutta. Lapsen osallisuus ja sen erilaiset tulkinnat osoittautuivat varsinaiseksi käsiteviidakoksi, jonka läpikäilyminen oli ajoittain haasteellista. Tästä huolimatta tutkielman aiheeseen paneutuminen ja ensimmäisen oman tutkimukseni läpivieminen ovat olleet minulle merkityksellinen ja sosiaalityön asiantuntijuutta syventävä oppimisprosessi.

Tutkimuksen luotettavuudesta puhuttaessa voidaan käyttää termejä kuten siirrettävyys, varmuus tai uskottavuus (Tuomi & Sarajärvi 2002). Tutkielmani aineisto koostui kuudesta asiantuntijajäsenen haastattelusta. Koen, että aineisto oli riittävän laaja vastatakseni tutkimuskysymyksiini tässä pro gradu-tutkielmassa. Hirsjärvi ym. (2006, 226–227) toteavat tutkimuksen luotettavuuden muodostuvan reliaabeliudesta ja validiudesta. Reliaabelius tarkoittaa tutkimuksen toistettavuutta ja validius sitä, että tutkimus mittaa sitä, mitä sen on tarkoitus mitata. Olen pyrkinyt kuvaamaan tutkimusprosessini avoimesti ja tarkasti validiteetin varmistamiseksi. Lisäksi olen nostanut aineistosta paljon aineisto-otteita validiteetin vahvistamiseksi. Tiedostan kuitenkin, että suuremmalla haastateltavien määrällä olisi voinut lisätä tutkimukseni luotettavuutta. Haastateltavat oli valittu satunnaisesti haastattelupyynnön perusteella ja tiedostan, että erilaisella otannalla (vaikkapa rajaamalla asiantuntijajäsenten pohjakoulutuksen sosiaalityöntekijöihin) tulokset voisivat näyttää erilaiselta. Näin jälkikäteen arvioiden, tulokset olisivat voineet olla myös erilaisia, mikäli teemahaastattelurunko olisi ollut fokusoidumpi ja haastateltavat olisivat saaneet tutustua runkoon etukäteen.

LÄHTEET

Aaltonen, Anna-Kaisa (2009) Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa. Helsinki: Edita.

Aer, Janne (2012) Lastensuojeluoikeus. Helsinki: Talentum Media Oy.

Alanen, Leena (2009) Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa: Alanen, Leena & Karila, K.(toim.). Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino, 9–30.

Alastalo, Marja & Åkerman, Maria (2010) Asiantuntijahaastattelun analyysi: faktojen jäljillä. Teoksessa Ruusu vuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 372-392.

Archard, David (2015) Children – Rights and Childhood. Third edition by Routledge. Taylor & Francis Books.

Araneva, Mirjam (2016) Lapsen suojeleminen - Toteuttaminen ja päätöksenteko. Talentum Media Oy. Helsinki

Arolinna, Riina (2015) Se lähtee lapsen näkökulmasta- Hallintolain mukainen lapsen kuuleminen huostaanoton valmistelussa sosiaalityöntekijöiden kertomana. Pro gradu.

Bardy, Marjatta (toim.) (2009) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

Bardy, Marjatta (2009) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 17-39.

Berrick Duerr, Jill & Dickens, Jonathan & Pösö, Tarja & Skivenes, Marit (2015) Children's involvement in care order decision-making: A cross-country analysis. Child Abuse and Neglect (49), 128 - 141.

Children's Hearings Scotland. <http://www.chscotland.gov.uk/>. Viitattu 21.4.2016.

De Godzinsky, Virve-Maria (2012) Huostaanottoasiat hallinto-oikeuksissa. Tutkimus tahdonvastaisten huostaanottojen päätöksentekomenettelystä. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 260.

De Godzinsky, Virve-Maria (2014) Lapsen etu ja osallisuus hallinto-oikeuksien päätöksissä. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 260.

Eskelinen, Juha & Kinnunen, Petri (2001) Lapsuuden loppu vai uusi lapsuus. Teoksessa Maritta Törrönen (toim.) Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa lapset ry, 10–19.

Eskola, Jari ja Suoranta, Juha (2000) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Forsman, Sinikka (2010) Sosiaalityöntekijän jaksaminen ja jatkaminen lastensuojelussa-Henkilökohtaisen ja muodollisen uran rajapinnoilla. Tampere: Tampere University Press.

Hansen, Patricia & Ainsworth, Frank (2009) Human rights abuse in aspects of child protection practice? Australian Journal of Social Issues, 44(2), 183-193.

Hallett, Christine ja Murray, Cathy (1999) Children's rights and the Scottish Children's Hearings system. The International Journal of Children's Rights (7), 31 - 51.

Hallintolainkäyttölaki. 26.7.1996/586.

Hallinto-oikeuslaki. 26.3.1999/230.

Helavirta, Susanna & Laakso, Riitta & Pösö, Tarja (2014) Huostaanoton kuva suomalaisen tutkimuksen valossa. Janus 22(3), 288–298.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2009) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hoikkala, Susanna ja Pekkarinen Elina (2018) Lasten sijaishuoltoa pitää parantaa. Helsingin Sanomat 19.9.2018. Vieraskynä A5.

Hotari, Kaisa-Elina, Mikko Oranen & Tarja Pösö (2009) Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 117–132.

Huhtanen, Raija (2016) Vapaaehtoinen vai tahdonvastainen huostaanotto? Teoksessa Rosi Enroos & Tarja Heino & Tarja Pösö. (toim.) Huostaanotto: Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.

Hurtig, Johanna (2006) Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen & Marita Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 167-193.

James, Allison & Prout, Alan (1990) Constructing and Reconstructing Childhood- Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood. London: The Falmer Press.

Jokela, Riikka (2013) Kuullaan, mutta kuunnellaanko? Huostaan otetun ja sijoitetun lapsen kokemuksia osallisuudesta lastensuojelun asiakkuudessaan. Pro gradu.

Korpinen, Johanna (2008) Istuntoja institutionaalisen katseen alla: lastensuojelun suulliset käsittelyt hallinto-oikeudessa. Tampere: Tampere University Press, Acta Universitatis Tamperensis 1322.

Korppi, Marika & Latvala, Johanna (2010) Osallistava vuorovaikutuksen malli lasten osallisuuden mahdollistajana. Pro gradu.

Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino

Kuokka Pauliina (2015) Lastensuojelun asiantuntijuus hallinto-oikeuksien päätöksenteossa. Pro gradu.

Kuokka, Pauliina & Pösö, Tarja (2016) Vapaaehtoinen vai tahdonvastainen huostaanotto? Teoksessa Rosi Enroos & Tarja Heino & Tarja Pösö. (toim.) Huostaanotto: Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.

Krippendorff, Klaus (2013) Content analysis: an introduction to its methodology. Los Angeles: SAGE.

Lastensuojelu 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. . Viitattu 14.11.2018.

Lastensuojelulaki . 13.4.2007/147.

Lastensuojelun käsikirja (2016) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. . Viitattu 20.4.2016.

Magnussen, Anne-Mette & Skivenes Marit (2015) The Child's Opinion and Position in Care Order Proceedings – An Analysis of Judicial Discretion in the County Board's Decision-Making. *The International Journal of Children's Rights* (23), 705-723.

Mahkonen, Sami (2013) Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Muukkonen, Tiina (2009) Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 165-175.

Oikeus.fi. Viitattu 22.4.2016

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus>. Viitattu 29.9.2018.

Sauramäki, Sari (2015) Lapsen osallisuus sijaishuollossa – lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja lapsen vuorovaikutustilanteessa. Pro gradu.

Silverman, David (2010) Doing qualitative research. A practical handbook. Third edition. London: SAGE.

Sosiaalihuoltolain soveltamisopas (2017)

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80391/05_17_Sosiaalihuoltolain%20soveltamisopas.pdf . Viitattu 18.11.2018.

Thomas, Nigel & Kane, Claire (1998) When Children's Wishes and Feelings Clash with Their 'Best Interests'. The International Journal of Children's Rights (6), 137 – 154.

Thomas, Nigel (2002) Children, Family and the State: Decision-Making and Child Participation. Gordonville: St. Martin's Press.

Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti (2013). Sosiaali- ja terveysministeriö.

Toivonen, Virve-Maria (2017) Lapsen oikeudet ja oikeusturva – Lastensuojeluasiat hallintotuomioistuimissa. Helsinki: Talentum Media Oy.

Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Shier, Harry (2001) Pathways to participation: openings, opportunities and obligations. Children and Society 15(2), 107–117.

Pajulammi, Henna (2014) Lapsi, oikeus ja osallisuus. Helsinki: Talentum Media Oy. Helsinki.

Pösö, Tarja & Enroos, Rosi (2017) The Representation of Children's Views in Finnish Court Decisions Regarding Care Orders. The International Journal of Children's Rights (25), 736-753.

Pösö, Tarja (2012) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 75-97.

Pölkki, Pirjo, Vornanen, Riitta, Pursiainen, Merja & Riikonen, Marjo (2012) Children's Participation in Child Welfare Processes as Experienced by Foster Children and Social Workers. *Child Care in Practice* 18(2), 107-125.

YK:n lasten oikeuksien yleissopimus (1989)

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelurunko

Taustoittavat kysymykset:

- kauanko olet toiminut hallinto-oikeuden asiantuntijajäsenenä?
- monessako hallinto-oikeuden käsittelyssä olet ollut?
- Koulutus?

Hallinto-oikeuden käsittely:

- miten iso osa tapauksista käsitellään vain dokumenttien perusteella?
- miten lapsen ääni ja mielipide näkyy yleisesti toimitetuissa dokumenteissa?
- minkälaista informaatiota lapsen näkemyksistä asiantuntijajäsenet toivovat saavan asiakirjoista?

Lapsen kohtaaminen:

- milloin /minkälaisissa tilanteissa asiantuntijat tapaavat itse lasta?
- miten tapaamiset toteutetaan, millaisia nämä tilanteet ovat?
- keitä lapsia tavataan (onko ikärajaa), millaisia menetelmiä käytetään?

Lapsen etu

- mitä lapsen etu tarkoittaa sinusta huostaanottoasian hallinto-oikeuskäsittelyssä?
- mitä tekijöitä painotetaan arvioitaessa lapsen etua?

Lapsen näkemykset ja lapsen tuottama tieto

- miten lapsen näkemykset ja lapselta saatu tieto vaikuttaa päätöksentekoon?
- mikä painoarvo lapsen näkemyksillä on, miten lapselta saatua tietoa arvioidaan?
- tuleeko lapsen ääni kuulluksi ratkaisuja tehtäessä?
- mikä on asiantuntijajäsenen rooli siinä, että lapsen ääni tulisi esille prosessissa?

Kehittämisideoita lasten osallisuuden parantamiseksi?

Liite 2. Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

SUOSTUMUS TUTKIMUKSEEN OSALLISTUMISESTA

Haastattelu koskee pro gradu-tutkielmaani, joka käsittelee hallinto-oikeuden asiantuntijajäsenten näkemyksiä lapsen osallisuudesta ja mielipiteen kuulumisesta tahdonvastaisissa huostaanotoissa. Tutkimuksen aineisto kerätään haastattelemalla hallinto-oikeuden asiantuntijoita.

Haastattelut nauhoitetaan. Tutkimuksen tekijä sitoutuu tuhoamaan haastatteluaineiston, tallenteet ja muun materiaalin haastattelun analysoinnin ja tutkielman valmistumisen jälkeen. Tutkimuksen ja sen tulosten esittelyn yhteydessä ei missään vaiheessa tule ilmi haastateltavien henkilöllisyys, paikkakunta tai mikään tunnistettavuuteen liittyvä tekijä. Saatuihin tietoihin nähden tutkimuksen tekijä noudattaa salassapitosäännöksiä.

Allekirjoittamalla tämän suostumuslomakkeen, suostun haastateltavaksi tutkimukseen.

Päiväys __/__/2016

Allekirjoitus

Nimenselvennys